

บทที่ ๒

ศีลในพุทธศาสนาเถรวาท

๒.๑ ความหมายของศีล

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา ศีล เกิดขึ้นครั้งแรกสมัยพระเจ้าสม
ติราช ซึ่งเป็นอดีตกาลนานไกลมาก การเกิดขึ้นนั้นเป็นการเกิดขึ้นของศีลข้อที่ ๒ คือ อทินนาทาน
ก่อนจากนั้นจึงเกิดมีศีลข้อที่ ๓ คือ กาเมสุมิจฉาจาร เมื่อมีการกระทำผิดทั้ง ๒ อย่างนี้ ก็มีการโกหก
หลอกลวงกัน ไม่ยอมสารภาพความผิดศีลข้อที่ ๔ จึงเกิดขึ้น เมื่อมีความขัดแย้งรุนแรงมากยิ่งขึ้น
ถึงกับมีการฆ่ากัน ศีลข้อที่ ๑ ก็เกิดขึ้น ส่วนศีลข้อที่ ๕ มีลักษณะเป็นตำนาน โดยอุบตีเหตุคนไปพบ
น้ำซึ่งขังอยู่ตามง่ามไม้ เห็นนกตี้มแล้วเมาก็พยายามตะเกียกตะกายไต่บินไปได้ เขาก็ทดลองตี้มดูเห็น
ว่าสนุกดี ได้ศึกษาส่วนประกอบของสิ่งเหล่านั้นทดลองปรุงตี้มต่อมาก็เป็นบพัญญูติของบ้านเมือง
บ้าง ของบัณฑิตบ้าง บางยุคบางสมัยที่โลกเจริญขึ้นในด้านจิตใจ ศีลทั้ง ๕ ก็กลายเป็นธรรมะ
เรียกว่า กุศลธรรม คือ ธรรมะของชนชาวแคว้นกुरु ในชมพูทวีปได้ประพฤติดุปฏิบัติกัน^๑

เมื่อพระพุทธศาสนาอุบัติขึ้น พระพุทธเจ้าทรงนำบพัญญูติเหล่านั้นมาเป็นหลักในการ
ประพฤติดุปฏิบัติในการของพุทธบริษัท เริ่มต้นจากอุบาสก อุบาสิกา ซึ่งความหมายของศีลที่มีปรากฏ
ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผู้วิจัยได้วางขอบเขตการศึกษาเรื่องศีลไว้ดังต่อไปนี้

ศีลในพระวินัยปิฎก ศีลในพระสุตตันตปิฎก ศีลในพระอภิธรรม ศีลในอรรถกถาและ
ความหมายของนักวิชาการมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๑.๑ ศีลในพระวินัยปิฎกมหาวิภังค์

ในสิกขาบทวิภังค์ คำว่า มีศีล ในพุทธบัญญัติ คือ ผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต เว้นจาก
อทินนาทาน เว้นขาดจากมุสาวาท, ที่ชื่อว่า มีกัลยาณธรรม คือ ผู้มีชื่อมีธรรมงามเพราะศีลนั้นและ
พรหมจรรย์นั้น^๒

^๑ พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), นิเทศธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทแปดสิบเจ็ด
(๒๕๔๕) จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒๑๗-๒๑๘.

^๒ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๙๒/๓๓๐-๓๓๑.

วินัยแบ่งตามกลุ่มของผู้ปฏิบัติ มี ๒ อย่าง คือ^๓

๑. อาคาริยวินัย กรอบควบคุมวิถีชีวิต แนวทางประพฤติสำหรับคฤหัสถ์ การกล่าววาจาถึงพระรัตนตรัยว่าข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งที่ระลึกการสมาทานศีล ๕ ศีล๘หรืออกุศลกรรมบถ ๑ จัดเป็นอาคาริยวินัยหรือวินัยของคฤหัสถ์ ซึ่งเมื่อชายหญิงถือปฏิบัติทั่วถึงกันแล้ว ชื่อว่าป็นมงคลสูงสุดแก่ชีวิต เพราะเป็นเหตุนำความสงบสุขมาให้ทั้งแก่ตนและแก่หมู่คณะ

๒. อนาคาริยวินัย กรอบควบคุมวิถีชีวิต แนวทางประพฤติสำหรับสามเณร สามเณรีสิกขมานา พระภิกษุและภิกษุณี เช่น ศีล ๑ มีเว้นจากการฆ่าสัตว์เป็นข้อต้น เว้นจากการรับทองและเงินเป็นข้อสุดท้าย ปาติโมกขสังวรศีล อินทริย-สังวรศีล อาชีวปาริสุทธิศีล และปัจฉยสันนิสิตศีล

ในสิกขาบทวิภังค์ คำว่า มีศีล ในพุทธบัญญัติ คือ ผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต เว้นจากอทินนาทาน เว้นขาดจากมุสาวาท, ที่ชื่อว่า มีกัลยาณธรรม คือ ผู้มีชื่อมีธรรมงามเพราะศีลนั้นและพรหมจรรย์นั้น^๔

๒.๑.๒ ศีลในพระสูตรตันตปิฎกมีพระพุทธพจน์ว่า

ธรรมทั้งหลายมีเจตนาเป็นต้น ของบุคคลผู้งดเว้นจากปาณาติบาตเป็นต้นอยู่ก็ดี ของบุคคลผู้บำเพ็ญวัตรปฏิบัติอยู่ก็ดี ชื่อว่าศีล เจตนาชื่อว่าศีล เจตสิกชื่อว่าศีล ความสำรวมชื่อว่าศีล ความไม่ล่วงละเมิด ชื่อว่าศีล^๕

อีกประการหนึ่ง เจตนา ชื่อว่าศีล ได้แก่เจตนาในกรรมบถ ๗ ดวง ของบุคคลผู้ละซึ่งบาปธรรมทั้งหลายมีปาณาติบาตเป็นต้น เจตสิก ชื่อว่าศีล ได้แก่กุศลธรรมทั้งหลายคือความไม่โลภ ความไม่พยาบาท ความเห็นชอบ ที่ตรัสไว้โดยนัยว่าภิกษุละอภิขมาแล้วเป็น ผู้มีจิตปราศจากอภิขมาอยู่^๖

ความหมายของศีลนั้นแปลได้หลายความหมาย โดยศัพท์แปลว่า ความปกติกายวาจา กล่าวคือความปกติตามระเบียบวินัย, ปกติมารยาทที่สะอาดปราศจากโทษ, ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว, ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกายวาจาให้ดียิ่งขึ้น, ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีพ และยังมี

^๓ พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา, เก็บเพชรจากคัมภีร์พระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๘๔.

^๔ วิ.มหา. (ไทย) ๑/๒๙๒/๓๓๐-๓๓๑.

^๕ ขุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๙/๖๐.

^๖ ที.ส. (ไทย) ๙/๒๑๗/๗๔.

ใช้เป็นคำเรียกอย่างง่ายสำหรับคำว่า "อริสติกสิกขา" อันได้แก่ข้อปฏิบัติขั้นต้นเพื่อการฝึกตนในทางพระพุทธศาสนาด้วย^๗

๒.๑.๓ ศีลในพระอภิธรรมปิฎก

ได้กล่าวไว้ใน สุตตันตภาษณียว่าความไม่ล่วงละเมิดทางกาย ทางวาจา ทั้งทางกาย และวาจา นี้เรียกว่าอจาระ ศีลสังวรแม้ทั้งหมดก็เรียกว่า อจาระ^๘

ศีลกล่าวไว้ในอภิธรรมภาษณียว่า มีอยู่ในอริยมรรคมีองค์ ๘ คือ สัมมาวาจา, สัมมากัมมันตะ, สัมมาอาชีวะ^๙

กล่าวไว้ในอภิธรรมภาษณียว่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้เจริญฌานที่เป็นโลกุตตระซึ่งเป็นเหตุ นำออกจากวิภวทุกขให้ถึงพระนิพพาน เพื่อละทิณฐิ เพื่อบรรลุมิเบื้องต้น สัจจจากาม ฯลฯ บรรลุปฐมฌานที่เป็นทุกขปฏิบัติพาหุทธาภิญญา ซึ่งอยู่ในมรรคมีองค์ ๘ คือ

๑) สัมมาวาจา ความงด ความเว้น ความเว้นขาด เจตนาเป็นเหตุเว้นจากจิต ๔ การไม่ทำ การเลิกทำ การไม่ล่วงละเมิด การไม่ล้ำเขต การกำจัดต้นเหตุ(แห่งจิต ๔) สัมมาวาจา อันเป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรค นี้เรียกว่า สัมมาวาจา

๒) สัมมากัมมันตะ ความงด ความเว้น ความเว้นขาด เจตนาเป็นเหตุเว้นจากกายจิต ๓ การไม่ทำ การเลิกทำ การไม่ล่วงละเมิด การไม่ล้ำเขต การกำจัดต้นเหตุ(แห่งกายจิต ๓) สัมมากัมมันตะ อันเป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรค นี้เรียกว่า สัมมากัมมันตะ^{๑๐}

๓) สัมมาอาชีวะ ความงด ความเว้น ความเว้นขาด เจตนาเป็นเหตุเว้นจากมิจฉาอาชีวะ การไม่ทำ การเลิกทำ การไม่ล่วงละเมิด การไม่ล้ำเขต การกำจัดต้นเหตุ(แห่งมิจฉาอาชีวะ) สัมมาอาชีวะ อันเป็นองค์มรรค นับเนื่องในมรรค นี้เรียกว่า สัมมาอาชีวะ^{๑๑}

ศีลในชั้นอรรถกถาได้ให้ความหมายว่า ศีลหมายถึง

เจตนาชื่อว่าศีล เจตสิกชื่อว่าศีล สังวรชื่อว่าศีล อรรถาธิบายว่า เจตนาของบุคคลที่เว้นจากบาปกรรม มีปาณาติบาต เป็นต้น และปฏิบัติอุปัชฌายวัตรเป็นประธานให้บริบูรณ์ดังนี้ ชื่อว่าศีล

วิธีแห่งบุคคลอันเว้นจากบาปกรรม มีปาณาติบาตเป็นอาทิ ชื่อว่า เจตสิกศีล

สังวรชื่อว่าศีลนี้ นักปราชญ์พึงรู้ว่า สังวรมี ๕ ประการ คือ ปาฏิโมกขสังวร ๑, สติสังวร ๑, ญาณสังวร ๑, ขันติสังวร ๑, วิริยสังวร ๑, มี ๕ ประการดังนี้^{๑๒}

^๗ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔๕.

^๘ อภิ.วิ.(ไทย)๓๕/๖๗๔/๓๔๒.

^๙ ดูรายละเอียดใน อภิ.วิ. (ไทย)๓๕/๔๘๗/๓๗๑-๓๗๒.

^{๑๐} อภิ.วิ. (ไทย)๓๕/๔๙๒/๓๗๔.

ศีล ตามพจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรมหมายถึง^{๑๒} ความประพฤติดีงาม สุจริต รักษาระเบียบวินัย มีอาชีพบริสุทธิ์ ศีลตามความหมายโดยทั่วไปมี ๔ ประการ คือ

๑) ศีล คือ เจตนาหรือตั้งใจในอันที่จะประพฤติปฏิบัติในทางที่ดี ในสิ่งที่จะเกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคม

๒) ศีล คือ ความสำรวมระวัง งดเว้น หลีกจากความชั่วที่จะเกิดขึ้นทางกาย ทางวาจา และทางใจ

๓) ศีล คือ ความคิดที่จะไม่ล่วงละเมิด กฎระเบียบหรือวินัย ที่หมู่คณะ หรือสังคมที่ได้กำหนดขึ้นไว้ เพื่อเป็นหลักปฏิบัติในหมู่คณะ หรือสังคมนั้นให้สงบสุข

๔) ศีล คือ ความปกติ หรือการรักษาความปกติของตน คือปกติกาย ปกติวาจา ศีลมี ๒ ระดับ คือระดับทั่วไปได้แก่ระดับธรรม หรือระดับที่ยังเป็นธรรมเป็นข้อแนะนำสั่งสอน หลักความประพฤติ และบัญญัติไปตามกฎธรรมดาส่งความดี ความชั่ว เรียกว่า “กฎแห่งกรรม” และระดับเฉพาะ ได้แก่ระดับวินัย คือเป็นแบบแผนข้อบังคับที่บัญญัติหรือกำหนดขึ้น

ศีล คือความไม่ล่วงละเมิดของผู้มีเจตนาความตั้งใจงดเว้นจากความชั่ว ทางกาย วาจา และอาจตลอดไปถึงใจด้วย^{๑๓}

ศีล จึงเป็นเครื่องขัดเกลา กาย วาจา รวมไปถึงใจให้สะอาด เป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจอย่างหยาบที่จะล่วงออกมาทางกาย ทางวาจา มีการดี การดำ เป็นต้น^{๑๔}

ศีลในขั้นพื้นฐานคือทำให้กาย วาจา ใจ สงบไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ทำให้สามารถที่จะทำให้จิตสงบได้ง่ายในการทำสมาธิ ในระดับของบรรพชิต ศีลจะมีจำนวนมาก เพื่อกำกับให้พระภิกษุสงฆ์สามเณรสามารถครองตนในสมณภาวะได้อย่างสมบูรณ์ และเอื้อต่อการประพฤติพรหมจรรย์ในขั้นสูงต่อไปได้^{๑๕}

ศีล ในทางพระพุทธศาสนา เป็นสิ่งที่กำหนดขึ้นตามหลักเหตุผลของกฎธรรมชาติเป็นข้อปฏิบัติขั้นเริ่มแรก มุ่งไปที่ความประพฤติพื้นฐาน จึงเน้นไปที่การละเว้นความชั่วต่าง ๆ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้น แต่ศีลก็ได้หมายถึงความประพฤติทางกาย วาจา ในภายนอกแต่อย่างเดียวจิตใจเป็นสิ่ง

^{๑๑} พระพุทธโฆษา, **พระวิสุทธิมรรค**, (กรุงเทพมหานคร : กองทุนกิตติยาการศาสนาปฐมมฤ, ๒๕๑๒), หน้า ๑๖.

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒๓๘.

^{๑๓} สมโภชน์ ยิ่งสังข์, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ศีลธรรมในภุมิชาดก” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๒, หน้า ๑๓.

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๓.

^{๑๕} อ้างแล้ว, หน้า ๑๖.

สำคัญยิ่งที่ต้องประสานต่อเนื่องกันตลอด โดยถือว่าจิตใจเป็นจุดเริ่มต้นจึงกำหนดที่ตัวเจตนาในใจเป็นหลัก สมดังที่พระสารีบุตรเถระ อัครสาวกฝ่ายขวาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า กล่าวไว้ใน ปฏิสัมภิทามรรค ญาณกถา ซึ่งถือว่าเป็นปกรณ์ทางกรรมฐานเล่มแรกทางพระพุทธศาสนาว่า เจตสิกชื่อว่าศีล ความสำรวมชื่อว่าศีล ความไม่ล่วงละเมิดชื่อว่าศีล ศีลเป็นที่รวมแห่งความสำรวม ศีลเป็นที่รวมแห่งความไม่ล่วงละเมิด เป็นที่รวมแห่งเจตนาที่เกิดในขณะสำรวมและไม่ล่วงละเมิดนั้น^{๑๖}

ความไม่กระหอบกระทั้งต่อภาวะปกติ ทั้งของตนเองและของกันและกันทั้งโดยทางรูปธรรมและโดยทางนามธรรม ทั้งโดยเจตนาและโดยความพลั้งเผลอ เรียกว่าศีล^{๑๗}

ศีล จึงเป็นหลักความประพฤติที่พึงงาม กำหนดด้วยข้อเท็จจริงตามกฎธรรมชาติ การละเว้นความชั่วให้เกิดคุณความดีทั้งหลาย โดยมีกรรมเป็นแรงจูงใจ กรรมนั้นมีเจตนาหรือความตั้งใจเป็นเครื่องกำหนดในการกระทำ มนุษย์ทั้งหลายที่เกิดมาย่อมปรากฏว่ามีอายุสั้น อายุยืน มีโรคมาก มีโรคน้อย มีผิวพรรณทราม มีผิวพรรณดี มีอำนาจน้อย มีอำนาจมาก มีโศคน้อย มีโศคมาก เกิดในตระกูลต่ำ เกิดในตระกูลสูง มีปัญญาน้อย มีปัญญามาก ล้วนเกิดจากกรรมทั้งสิ้น^{๑๘}

ความบริสุทธิ์ด้วยความสำรวมแห่งศีล ชื่อว่าอริศีล จิตที่ตั้งมั่นอยู่ในความบริสุทธิ์ด้วยความสำรวม ย่อมไม่ฟุ้งซ่าน ความบริสุทธิ์แห่งจิตที่ไม่ฟุ้งซ่าน ชื่อว่าอริจิต การเห็นความบริสุทธิ์ด้วยความสำรวมโดยชอบ และเห็นความบริสุทธิ์แห่งจิตที่ไม่ฟุ้งซ่านโดยชอบทั้งสองประการนี้ชื่อว่าอริปัญญา ในคัมภีร์ปรมัตถมัญชุสา วิสุทธิมรรคมหาภูิกา ได้ให้ความหมายการสำรวมไว้ คือ การระวังชื่อว่า สังวร ได้แก่ การปิดโดยประการที่อกุศลธรรมหยั่งลงในจิตไม่ได้ ได้แก่สังวร ๕ อย่างคือ

๑) ปาฏิโมกขสังวรศีล คือศีลสิกขาบทที่นับเนื่องในพระวินัย แยกออกเป็นจาริตศีลและวาริตศีล

๒) สติสังวร ได้แก่ การรักษาอินทรีย์ทั้งหลายมีใจเป็นที ๖ คือ สติที่เป็นไปอย่างนั้นนั่นเอง ก็การรักษา นั่นคือสติที่เป็นไปแล้วโดยประการนั้นนั่นแหละ

๓) ญาณสังวร ได้แก่ ปัญญา

๔) ขันติสังวร ได้แก่ ความอดกลั้น ก็ความอดกลั้นนั้น คือขันธทั้งหลาย ซึ่งมี อโทสะเป็นประธาน ซึ่งเป็นไปโดยประการนั้น,หรืออโทสะนั่นเอง

^{๑๖} ชุ.ป. (ไทย) ๓๑/๓๙/๖๐.

^{๑๗} พุทธทาส อินทปัญโญ (ท่านพุทธทาสภิกขุ), **อริยศีลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : หจก.การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๐), หน้า ๔๐.

^{๑๘} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๕๐.

๕) วิริยสังวร ได้แก่ความเพียรที่เป็นไปเนื่องด้วยการบรรเทาการวิตกเป็นต้น^{๑๙}

สรุป จากการศึกษาแนวคิดเรื่องศีลในพุทธศาสนาเถรวาท ที่มีผู้ให้ความหมายไว้หลายนัย ผู้วิจัยจึงสรุปความของศีลดังนี้ว่า ศีลนั้นโดยทั่วไปมักแปลกันว่า ปกติ คือปกติของกาย ของวาจา ซึ่งโดยปกติจะสงบไม่รุกราน ไม่เบียดเบียน ทำร้ายใคร แต่เมื่อละปกติก็ไม่สงบ รุกราน เบียดเบียน ทำร้ายผู้อื่น ด้วยอำนาจของจิตใจที่ผิดปกติ เพราะโลภะ โทสะ และโมหะ ศีลกำหนดด้วยข้อเท็จจริง ตามกฎธรรมชาติ การละเว้นความชั่วให้เกิดคุณความดีทั้งหลายโดยมีกรรมเป็นแรงจูงใจ กรรมนั้นมี เจตนาหรือความจงใจเป็นเครื่องกำหนดในการกระทำ ศีลจึงเป็นพื้นฐานในการอบรมด้านความ ประพฤติ ระเบียบ วินัย มีความสุจริต กาย วาจา และอาชีวะ โดยมีการละเว้นความชั่วหรือเว้นจาก ข้อห้ามเป็นลักษณะของศีล เพราะผลของการปฏิบัติตามศีลจึงเป็นปัจจัยให้บุคคลบำเพ็ญศีลบารมี

๒.๒ ระดับของศีลในทางพระพุทธศาสนา

ศีลในทางพระพุทธศาสนานั้นได้แบ่งระดับของศีลออกไปตามความเข้มข้นในการรักษา ศีล ดังเรื่องมีอยู่ว่า พระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยภิกษุหมู่ใหญ่ เดินทางอยู่ระหว่างกรุงราชคฤห์กับ เมืองนาลันทา มีปริพพาชก (นักบวชนอกศาสนา) ชื่อสุปปิยะ พร้อมด้วยศิษย์ชื่อพรหมทัตตามนพ เดินทางมาข้างหลัง สุปปิยะ ปริพพาชก ตีเตียนพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แต่ศิษย์กล่าว สรรเสริญ เมื่อถึงเวลากลางคืน พระภิกษุทั้งหลายได้สนทนากันถึงเรื่องนี้ พระผู้มีพระภาคทรงทราบ จึงตรัสเตือนมิให้โกรธเมื่อมีผู้มาตีเตียนพระรัตนตรัย มิให้ยินดีหรือเล็งเมื่อมีผู้มากล่าวสรรเสริญ แล้ว ตรัสว่าคนอาจกล่าวชมเชยพระองค์ด้วยศีล ๓ ชั้น คือศีลอย่างเล็กน้อย ศีลอย่างกลาง ศีลอย่างใหญ่ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ศีลอย่างเล็กน้อย (จุฬศีล)^{๒๐} คือ

๑) เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางตนท้าวและศาสตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งหวังประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์

๒) เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ รับเอาแต่ของที่เขาให้ มุ่งหวัง แต่ของที่เขาให้ ไม่เป็นขโมย เป็นคนสะอาด

๓) ละพฤติกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ ประพฤติพรหมจรรย์^{๒๑} เว้นห่างไกล จากเมถุนธรรม^{๒๒} อันเป็นกิจของชาวบ้าน

^{๑๙}วิสุทธิ. ฎีกา. (ไทย) หน้า ๑๐๙.

^{๒๐}ที.สี.(ไทย).๙/๘/๓-๕.

^{๒๑}ดูรายละเอียดใน ที.สี.อ.(ไทย).๙/๑๘๙/๑๖๐.

^{๒๒}ดูรายละเอียดใน ที.สี.อ.(ไทย).๙/๘/๗๐.

๔) เว้นขาดจากการพูดเท็จ คือพูดแต่คำสัตย์ ดำรงความสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลักเชื่อถือได้ ไม่หลอกลวงชาวโลก

๕) ละเว้นจากคำส่อเสียด คือฟังความจากฝ่ายนี้แล้วไม่ไปบอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความจากฝ่ายโน้นแล้วไม่มาบอกฝ่ายนี้เพื่อทำลายฝ่ายโน้น สมานคนที่แตกแยกกันส่งเสริมคนที่ปรองดองกัน ชื่นชมยินดีเพิลิตเพลินต่อผู้ที่สามัคคีกัน พูดแต่ถ้อยคำที่สร้างสรรค์ความสามัคคี

๖) เว้นขาดจากคำหยาบ คือพูดแต่คำไม่มีโทษ ไพเราะ น่ารัก จับใจ เป็นคำของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่พอใจ

๗) เว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ คือพูดถูกเวลา เป็นคำจริง อิงประโยชน์ อิงธรรม อิงวินัย เป็นคำที่มีหลักฐาน มีที่อ้างอิง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์ เหมาะแก่กาลเวลา

๘) เว้นขาดจากการพราดพืชคามและภุตคาม (การทำลายพืชและต้นไม้)

๙) ฉันทมือเดียว เว้นจากการฉันทอาหารในเวลากลางคืน เว้นการฉันทในยามวิกาล^{๒๓}

๑๐) เว้นขาดจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรีและดูการละเล่นที่เป็นข้าศึกแก่กุศล

๑๑) เว้นขาดจากการทัดทรง ประดับ ตกแต่งร่างกายด้วยพวงดอกไม้ของหอมและเครื่องประพินพิวอันเป็นลักษณะแห่งการแต่งตัว

๑๒) เว้นขาดจากการนอนที่นอนอันสูงใหญ่

๑๓) เว้นขาดจากการรับเงินทองและเงิน

๑๔) เว้นขาดจากการรับธัญญาหารดิบ^{๒๔}

๑๕) เว้นขาดจากการรับเนื้อดิบ

๑๖) เว้นขาดจากการรับสตรีและกุมารี

๑๗) เว้นขาดจากการรับทาสหญิงและทาสชาย

๑๘) เว้นขาดจากการรับแพะและแกะ

๑๙) เว้นขาดจากการรับไก่และสุกร

๒๐) เว้นขาดจากการรับช้าง โค ม้า และลา

๒๑) เว้นขาดจากการรับเลือกสวนไร่นาและที่ดิน

๒๒) เว้นขาดจากการทำหน้าที่เป็นตัวแทนและผู้สื่อสาร

๒๓) เว้นขาดจากการซื้อขาย

^{๒๓} ดูรายละเอียดใน ที.สี.อ.(ไทย).๙/๑๐/๗๕.

^{๒๔} ดูรายละเอียดใน ที.สี.อ.(ไทย).๙/๑๐/๗๕.

๒๔) เว้นขาดจากการโก่งด้วยตาชั่ง ด้วยของปลอม และด้วยเครื่องวัด

๒๕) เว้นขาดจากการรับสินบน การล่อลวง และการตลบตะแลง

๒๖) เว้นขาดจากการตัด (อวัยวะ) การฆ่า การจองจำ การตีชิงวิ่งราว การปล้นและการขู่กรรโชก

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นศีลอย่างเล็กน้อย (จุฬศีล) ซึ่งพระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้

ศีลอย่างกลาง (มัชฌิมศีล)^{๒๕} คือ

๑) เว้นขาดจากการพรากพืชคาม(ทำลายพืช) และภุตคาม(ตัดต้นไม้) เช่นที่พวกสมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันทโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังพรากพืชคาม และภุตคามเหล่านี้ คือ พืชเกิดจากเหง้า เกิดจากลำต้น เกิดจากตา เกิดจากยอด เกิดจากเมล็ด

๒) เว้นขาดจากการบริโภคมของที่สะสมไว้ เช่น ที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันทโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังบริโภคมของที่สะสมไว้เหล่านี้ คือ เช่น สะสมข้าว น้ำ ผ้า ยาน ที่นอน เครื่องประทีปผิว ของหอม และอามิส^{๒๖}

๓) เว้นขาดจากการดูการละเล่นอันเป็นข้าศึกต่อกุศล เช่นที่พวกสมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันทโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังชวนชวายุดูการละเล่นอันเป็นข้าศึกต่อกุศลอย่างนี้ คือ การฟ้อน การขับร้อง การประโคมดนตรี การรำ การเล่านิทาน การเล่นปรบมือ การเล่นปลุกผี การเล่นตีกลอง การสร้างฉาบบ้านเมืองให้ดังงาม การละเล่นของคนจัญทาล การเล่นกระดานหก การละเล่นหน้าศพ การแข่งขันช้าง การแข่งขันม้า การแข่งขันกระบือ การแข่งขันโค การแข่งขันแพะ การแข่งขันแกะ การแข่งขันไก่ การแข่งขันนกกระทา การรำกระบี่กระบอง การชกมวยมวยปล้ำ การรบ การตรวจพลสวนสนาม การจัดกระบวนทัพ การตรวจกองทัพ

๔) เว้นขาดจากการชวนชวายุในการเล่นการพนัน อันเป็นเหตุแห่งความประมาทเช่นที่พวกสมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันทโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังชวนชวายุในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาทอย่างนี้ คือ เล่นหมากกรุกแถวละ ๘ ตา หรือ ๑๐ ตา เล่นหมากเก็บ เล่นดวด เล่นหมากไหว เล่นโยนบ่วง เล่นไม้หึ่ง เล่นกำทาย เล่นสกา เล่นเป่าใบไม้ เล่นไถเล็กๆ เล่นหกคะเมน เล่นกังหัน เล่นดวงทราย เล่นรถเล็ก ๆ เล่นธนูเล็ก ๆ เล่นเขียนทาย เล่นทายใจ เล่นล้อเลียนคนพิการ

๕) เว้นขาดจากที่นอนอันสูงใหญ่ เช่นที่ พวกสมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังใช้ที่นอนสูงใหญ่อย่างนี้ คือเตียงที่มีเท้าสูงเกินขนาด เตียงมีเท้าเป็นรูปสัตว์ร้าย พรหมชนสัตว์ เครื่องลาดขนแกะลายวิจิตร เครื่องลาดขนแกะสีขาว เครื่องลาดมีลายรูป

^{๒๕} ที.สี.(ไทย).๙/๑๑/๕.

^{๒๖} ดูรายละเอียดใน ที.สี.อ.(ไทย). ๙/๑๒/๘๐.

ดอกไม้ เครื่องลาดยัดนุ่น เครื่องลาดขนแกะวิจิตรด้วยรูปสัตว์ร้ายเช่นสีหะและเสือ เครื่องลาดขนแกะมีขน ๒ ด้าน เครื่องลาดขนแกะมีขนด้านเดียว เครื่องลาดปักด้วยไหมประดับรัตนะ เครื่องลาดผ้าไหมประดับรัตนะ เครื่องลาดขนแกะขนาดใหญ่ที่นางพื่อน ๑๖ คนร่ายรำได้ เครื่องลาดบนหลังช้าง เครื่องลาดบนหลังม้า เครื่องลาดในรถ เครื่องลาดทำด้วยหนังเสือ เครื่องลาดหนังชะมด เครื่องลาดมีเพดาน เครื่องลาดมีหมอน ๒ ข้าง

๖) เว้นขาดจากการชวนชวายเป็นการประดับตกแต่งร่างกาย เช่น ที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังชวนชวายเป็นการประดับตกแต่งร่างกายอย่างนี้ คือ อบผิว นวด อาบน้ำหอม เพาะกาย ส่องกระจก ต้มตา ทัดพวงดอกไม้ ประทินผิว ผัดหน้า ทาปาก ประดับข้อมือ สวมเกี้ยว ไข่ม้อย ไข่มุก ไข่มุกยักษ์ ไข่มุกดาบ ไข่มุกพระขรรค์ ไข่มุก สวมรองเท้า วิจิตร ติดกรอบหน้า ปักปิ่น ใช้พัดและแส้ขนหางจามรี นุ่มห่มผ้าขาวชายยาว

๗) เว้นขาดจากเครื่องนุ่งห่ม^{๒๗} เช่น ที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังนุ่งห่มเครื่องนุ่งห่มอย่างนี้ คือ เรื่องพระราชา เรื่องโจร เรื่องอำมาตย์ เรื่องกองทัพบก เรื่องภัย เรื่องการรบ เรื่องข้าว เรื่องน้ำ เรื่องผ้า เรื่องที่นอน เรื่องพวงดอกไม้ เรื่องของหอม เรื่องญาติ เรื่องยาน เรื่องบ้าน เรื่องนิคม เรื่องเมือง เรื่องชนบท เรื่องสตรี เรื่องบุรุษ เรื่องคนกล้าหาญ เรื่องตลก เรื่องทำน้ำ เรื่องคนที่ล่องลับไปแล้ว เรื่องเบ็ดเตล็ด เรื่องโลก เรื่องทะเล เรื่องความเจริญ และความเสื่อม

๘) เว้นขาดจากการพูดทู่เถียงแก่งแย่งกัน เช่น ที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังพูดทู่เถียงแก่งแย่งกันอย่างนี้ คือ ท่านไม่รู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ แต่ผมรู้ทั่วถึง ท่านจะรู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ได้อย่างไร ท่านปฏิบัติผิด แต่ผมปฏิบัติถูก คำพูดของผมมีประโยชน์แต่คำพูดของท่านไม่มีประโยชน์ คำที่ควรพูดก่อน ท่านกลับพูดภายหลัง คำที่ควรพูดภายหลัง ท่านกลับพูดเสียก่อน เรื่องที่ท่านเคยชินได้ผันแปรไปแล้ว ผมจับผิดคำพูดของท่านได้แล้ว ผมชมท่านได้แล้ว ถ้าท่านมีความสามารถถึงหาทางแก้คำพูดหรือเปลี่ยนตนให้พ้นผิดเถิด

๙) เว้นขาดจากการทำหน้าที่เป็นตัวแทนและผู้สื่อสาร เช่น ที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังทำหน้าที่เป็นตัวแทนและผู้สื่อสารอย่างนี้ คือ รับเป็นสื่อให้พระราชา ราชมหาอำมาตย์ กษัตริย์ พราหมณ์ คหบดีและกุมาร ว่าท่านจงไปที่นี้หรือที่โน้น จงนำเอาสิ่งนี้ไป จงเอาสิ่งนี้มาจากที่โน้น

๑๐) เว้นขาดจากการพูดหลอกลวงและการพูดเลียบเคียง เช่น ที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังพูดหลอกลวง เลียบเคียง หว่านล้อม พูดและเล็มใช้ลาภต่อลาภ

^{๒๗} ดูรายละเอียดใน ที.สี.อ.(ไทย) ๙/๑๗/๘๔.

ศีลอย่างใหญ่ (มหาศีล)^{๒๘}

๑) เว้นขาดจากการเลี้ยวซีพผิดทางเดรัจฉานวิชา เช่น ที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังเลี้ยวซีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชาอย่างนี้ คือ ทำนายอวัยวะ ทำนายตำหนิ ทำนายโชคกลาง ทำนายฝัน ทำนายลักษณะ ทำนายหนูกัดผ้า ทำพิธีบูชาไฟ พิธีเบิกแว่นเวียนเทียน พิธีชดกลบบูชาไฟ พิธีชดราบูชาไฟ พิธีชดข้าวสารบูชาไฟ พิธีเติมเนยบูชาไฟ พิธีเติมน้ำมันบูชาไฟ พิธีพ่นเครื่องเช่นบูชาไฟ พิธีปลีกรรมด้วยเลือด วิชาดูอวัยวะ วิชาดูพื้นที่ วิชาการปกครอง วิชาทำเสน่ห์ เวทมนตร์ไล่ผี วิชาตั้งศาลพระภูมิ วิชาหมองู วิชาว่าด้วยแมงป่อง วิชาว่าด้วยหนู วิชาว่าด้วยเสียงนก วิชาว่าด้วยเสียงนก วิชาทายอายุ วิชาป้องกันลูกศร วิชาว่าด้วยเสียงสัตว์ร้อง

๒) เว้นขาดจากการเลี้ยวซีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชา เช่นที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังเลี้ยวซีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชาอย่างนี้ คือ ทำนายลักษณะแก้วมณี ลักษณะไม้พลอง ลักษณะผ้า ลักษณะศีลตรา ลักษณะดาบ ลักษณะศร ลักษณะธนู ลักษณะอาวุธ ลักษณะสตรี ลักษณะบุรุษ ลักษณะเด็กชาย ลักษณะเด็กหญิง ลักษณะทาส ชาย ลักษณะทาสหญิง ลักษณะช้าง ลักษณะม้า ลักษณะกระบือ ลักษณะโคอุสภะ ลักษณะโคสามัญญ ลักษณะแพะ ลักษณะแกะ ลักษณะไก่ ลักษณะนกกระทา ลักษณะเหี้ย ลักษณะตุ้มหู ลักษณะเต่า ลักษณะมฤค

๓) เว้นขาดจากการเลี้ยวซีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชา เช่น ที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังเลี้ยวซีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชาอย่างนี้ คือ ดูฤกษ์ยามตราทัพว่า พระราชาจักเสด็จหรือไม่เสด็จ พระราชานอกราชอาณาจักรจักทรงยกทัพเข้าประชิด พระราชานอกราชอาณาจักรจักทรงล่าถอย ชัยชนะจักตกเป็นของพระราชานอกอาณาจักร ความปราไชยจักมีแก่พระราชาในอาณาจักร พระราชาองค์นี้จักทรงชนะ พระราชาองค์นี้จักทรงพ่ายแพ้

๔) เว้นขาดจากการเลี้ยวซีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชา เช่นที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังเลี้ยวซีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชาอย่างนี้คือพยากรณ์ว่า จักมีจันทรคราส สุริยคราส นักษัตรคราส ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์จักโคจรถูกทางหรือผิดทาง ดาวนักษัตรจักโคจรถูกทางหรือผิดทาง จักมีอุกกาบาตและดาวตก แผ่นดินไหว พายุร้าย ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ และดาวนักษัตรจักขึ้น ตก มัวหมอง แจ่มกระจ่าง จันทรคราส สุริยคราส หรือดาวนักษัตรคราสจักมีผลอย่างนี้

^{๒๘} ที.สี.อ.(ไทย) ๙/๒๑/๘.

๕) เว้นขาดจากการเลี้ยงชีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชา เช่นที่ สมณพราหมณ์ผู้เจริญ บางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังเลี้ยงชีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชาอย่างนี้ คือ พยากรณ์ ว่าฝนจะดี ฝนจะแล้ง จะหาภิกษาหารได้ง่าย จะหาภิกษาหารได้ยาก จะมีความสงบร่มเย็น จะมีภัย จะมีโรค จะไม่มีโรค การคำนวณด้วยวิธีนับนิ้ว (มุททา) การคำนวณด้วยวิธีคิดในใจ (คณนา) การคำนวณด้วยวิธีอนุมานด้วยสายตา(สังขาร) วิชาฉันทลักษณ์และโลกายตศาสตร์

๖) เว้นขาดจากการเลี้ยงชีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชา เช่นที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบาง พวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังเลี้ยงชีพผิดทาง ด้วยเดรัจฉานวิชาอย่างนี้ ให้ฤกษ์ อวามหงคล ฤกษ์เรียงหมอน ฤกษ์หย่าร้าง ฤกษ์รวบรวมทรัพย์ ฤกษ์ใช้จ่ายทรัพย์ ทำให้โชคดี ทำให้เคราะห์ร้าย ให้ยาผดุงครรภ์ ร่ายมนต์ทำให้ลั่นแข้ง ทำให้คางแข็ง ทำให้มือสั่น ทำให้คางสั่น ทำให้หูอื้อ เป็นหมอดูลูกแก้ว ใช้หญิงสาวเป็นคนทรง ใช้หญิงประจำเทวาลัยเป็นคนทรง บวงสรวง ดวงอาทิตย์และท้าวมหาพรหม ร่ายมนต์พ่นไฟ ทำพิธีเรียกขวัญ

๗) เว้นขาดจากการเลี้ยงชีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชา เช่นที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบาง พวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังเลี้ยงชีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชาอย่างนี้ คือ ทำพิธีบน บาน พิธีแก้บน ร่ายมนต์ขับผี ตั้งศาลพระภูมิ ทำกะเทยให้เป็นชาย ทำชายให้เป็นกะเทย ทำพิธี ปลุกเรื่อน พิธีบวงสรวงพื้นที่ พ่นน้ำมันต์ รดน้ำมันต์ พิธีบูชาไฟ ประยาสารอก ยาถ่าย ยาแก้ โรคลมตีขึ้นเบื้องบน ยาแก้โรคลมตีลงเบื้องต่ำ ยาแก้ปวดศีรษะ น้ำมันหยอดหู น้ำมันหยอดตา ยา นัตถ์ ยาหยอดตา ยาป้ายตา เป็นหมอดา หมอผ่าตัด หมอรักษาเด็ก (กุมารเวช) การให้สมุนไพรร และยา การใส่ยาแล้วล้างออกเมื่อโรคหาย

สรุปได้ว่า ศิล แบ่งเป็น ๓ ระดับ คือจุลศิลป์ (ศิลปะอย่างน้อย) ได้แก่ ศาสตร์ทั้ง ๒ คือ ศิล ๕ และอาชีวภูมิศาสตร์ มัชฌิมศิลป์ (ศิลปะอย่างกลาง) ได้แก่ บรรพชาศิลป์ทั้ง ๒ คือได้แก่อัฐศิลป์ และทสศิลป์ มหาศิลป์ (ศิลปะอย่างสูง) ได้แก่ อุปสมบททั้ง ๒ คือ ภิกษุณีวินัย และภิกษุวินัย

๑. ปัญจศิลป์ (ศิลป์ ๕) หรือเรียกว่านิจศิลป์ (คือถือน้องนิจ)

๒. อาชีวภูมิศาสตร์ (ศิลปกุลกรรมบท ๑๐) หรือเรียกว่าอาทิพรหมจริยาศิลป์ (หรือเรียก อีกร้อยกว่า นวศิลป์)

๓. อัฐศิลป์ (ศิลป์ ๘) หรือเรียกว่าอุโบสถศิลป์ (ศิลปอุโบสถ)

๔. ทสศิลป์ (ศิลป์ ๑๐)

๕. ภิกษุณีวินัย (ศิลป์ ๓๑๑)

๖. ภิกษุวินัย (ศิลป์ ๒๒๗)

กล่าวคือระดับของศิลป์คือระดับขั้นของการใช้ปัจจัยบริโภคนะ ที่ทำเป็นประจำในการดำเนินชีวิต

๑. ศิล ๕ คือเสพโดยไม่เบียดเบียน

๒. อาชีวะภูมิศาสตร์ แสงหาทรัพย์อย่างไม่เป็นเหตุให้ผู้อื่นเดือดร้อนจากการ แสงหาทรัพย์นั้น

๓. อุบาสกศีล คือ การไม่เสพงามคุณ เพราะมนุษย์ไม่เสพงามคุณ ก็ไม่เสียชีวิต เพราะอดตาย

๔. ทสศีล คือ การดำรงชีวิต อย่างนักบวชแท้จริง คือไม่สะสมลาภมีเงินและทอง ดุจฆราวาส แต่ดำรงชีวิตได้ด้วยการขอ อันเป็นเหตุให้ระงับการประพฤติดีให้ดี ให้สมกับที่ชาวบ้านให้

๕. ภิกษุณีวินัย และ ภิกษุวินัย คือการดำรงชีวิตที่ประหยัด เหมาะสม คุ่มค่า ไม่เดือดร้อนหายกผู้ให้ รักษาปัจจัยที่หายกให้แล้ว พอเพียงเท่าที่มี มีระเบียบที่ไม่หนักใจผู้ให้

๖. ฐงค์ แม้จะไม่จัดเป็นศีลหรือวินัย เพราะไม่ใช่สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงบังคับให้ทำ แต่ก็ไม่ทรงห้าม เพราะเป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ยากและลำบาก ทรงสรรเสริญผู้ปฏิบัติ จัดเป็นการควบคุมการใช้ปัจจัยที่อุกฤตที่สุด

จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาวางลำดับขั้นของศีลไว้จากเล็กไปหาใหญ่ จากระดับต่ำไปสู่ระดับสูงอย่างเป็นขั้นเป็นตอนเหมาะสำหรับผู้ที่จะประพฤติดีปฏิบัติ ซึ่งนอกจากนี้ยังได้แบ่งศีลออกเป็นประเภทดังต่อไปนี้

๒.๓ ประเภทของศีล

หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาในส่วนที่เกี่ยวกับความประพฤติดีงาม การหาเลี้ยงชีพในทางสุจริตได้แก่ศีล โดยเฉพาะอย่างยิ่งมุ่งเน้นประโยชน์เกื้อกูลแก่สังคมในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ตลอดถึงพัฒนาตนเองให้เจริญก้าวหน้าทั้งทางร่างกายและจิตใจ ระบบการประพฤตินั้นศีลธรรมพระพุทธเจ้าทรงกระจายคำสอนออกไปอย่างกว้างขวาง เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการปฏิบัติโดยตรงแก่บุคคลและสังคม ในระบบความประพฤติต่าง ๆ ที่แยกกันออกไปเป็นศีลสำหรับคฤหัสถ์ และศีลสำหรับบรรพชิตเป็นต้น สำคัญคือวัตถุประสงค์ของศีลเหล่านั้น ในส่วนรายละเอียดต่างกันแต่ส่วนรวมสูงสุดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน^{๒๙}

๒.๓.๑ ศีลที่ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้แบ่งประเภทของศีลไว้ดังต่อไปนี้^{๓๐}

๑) ศีลอย่างเดียว

ศีลมีอย่างเดียว ว่าด้วยลักษณะคือความปกติ เป็นประการแรก

๒) การแบ่งศีลเป็น ๒ อย่างมีดังต่อไปนี้คือ

^{๒๙} พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๔๕๖,

^{๓๐} สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), คัมภีร์วิสุทธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์ปรีณัตติ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕.

ศิลป์ ๒ อย่างหมวดที่ ๑ แยกเป็น จาริตศิลป์ (การบำเพ็ญสิกขาตามที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้ว่า สิ่งนี้ควรทำ) , วาริตศิลป์ (การไม่ฝ่าฝืนสิกขาบทที่ทรงห้ามไว้ว่า สิ่งนี้ไม่ควรทำ)

ศิลป์ ๒ อย่างหมวดที่ ๒ แยกเป็น อาภิสมาจาริกศิลป์ (ความประพฤติอย่างสูง เป็นชื่อของศิลป์ที่นอกเหนือไปจากอาชีวะภูมิศาสตร์), อาทิพรหมจริยศิลป์ (เป็นเบื้องต้นแห่งมรรคพรหมจรรย์)

ศิลป์ ๒ อย่างหมวดที่ ๓ แยกเป็น วิรติศิลป์ (ภาวะสักว่าความงดเว้นจากบาปธรรมทั้งหลายมรปาณาติบาต เป็นต้น), อวิรติศิลป์ (คุณธรรมที่เหลื่อมมีเจตนาเป็นต้นชื่อว่าอวิรติศิลป์)

ศิลป์ ๒ อย่างหมวดที่ ๔ แยกเป็น นิสสิตศิลป์ (เป็นโลกียศิลป์ เช่น เราจักเป็นเทวดาตนใดตนหนึ่งด้วยศิลป์นี้ จัดเป็นต้นหานิสสิตศิลป์ หรือเราจักเป็นผู้บริสุทธ์ด้วยศิลป์นี้ เรียกว่าทิฐินิสสิตศิลป์), อนิสสิตศิลป์ (เป็นโลกุตตรศิลป์และเป็นโลกียศิลป์ แต่เป็นเหตุแห่งโลกุตตรศิลป์)

ศิลป์ ๒ อย่างหมวดที่ ๕ แยกเป็น กาลปริยัตศิลป์ (ศิลที่บุคคลสมาทานกำหนดเวลา), อาปณโกฏิศิลป์ (ศิลป์ที่บุคคลสมาทานตลอดชีวิตแล้วคงให้ดำเนินไปได้เหมือนอย่างนั้น)

ศิลป์ ๒ อย่างหมวดที่ ๖ แยกเป็น สปริยัตศิลป์ (ศิลที่มีความล่วงละเมิดด้วยลาภ,ยศ,ญาติ,อวัยวะและชีวิตเป็นที่สุด) , อปริยัตศิลป์ (ศิลป์ที่ตรงข้ามกับสปริยัตศิลป์คือไม่ล่วงละเมิดตามข้อดังกล่าว)

ศิลป์ ๒ อย่างหมวดที่ ๗ แยกเป็น โลภียศิลป์ (ศิลที่ประกอบด้วยอาสวะกิเลสทุกประเภท), โลภุตตรศิลป์ (ศิลป์ที่ไม่ประกอบด้วยอาสวะกิเลสทุกประเภท)

๓) การแบ่งศิลป์เป็น ๓ อย่าง มีดังต่อไปนี้ คือ

ศิลป์ ๓ อย่างหมวดที่ ๑ แยกเป็น หีนศิลป์ (ศิลป์ที่บุคคลประพฤติเป็นไปด้วยฉันทะ วิริยะจิตตะ หรืออิมังสา ขันต่ำ), มัชฌิมศิลป์ (ศิลป์ที่บุคคลประพฤติเป็นไป ด้วยอธิบาธรรมทั้งหลายมีฉันทะเป็นต้น ขันปานกลาง), ปณิตศิลป์ (ศิลป์ที่บุคคลประพฤติเป็นไปด้วยอธิบาธรรมทั้งหลายชั้นประณีต

ศิลป์ ๓ อย่างหมวดที่ ๒ แยกเป็น อัตตานิธิปไตยศิลป์ (ศิลป์ที่บุคคลผู้ใคร่เพื่อจะสละทั้งสิ่งซึ่งไม่สมควรแก่ตน ผู้มีตนเป็นที่เคารพ), โลกานิธิปไตยศิลป์ (ศิลป์ที่บุคคลผู้ใคร่เพื่อจะหลีกเลี่ยงการดำเนินของชาวโลก), ธัมมานิธิปไตยศิลป์ (ศิลป์ที่บุคคลผู้ใคร่เพื่อจะบูชาความยิ่งใหญ่ของธรรม)

ศิลป์ ๓ อย่างหมวดที่ ๓ แยกเป็น ปรามัญศิลป์ (ศิลป์ที่มีอยู่ในนิสสิตศิลป์ในหมวดที่ ๒), อปารมัญศิลป์ (ศิลป์อันเป็นเหตุแห่งมรรคญาณของกัลยาณบุรุษ และประกอบด้วยมคคญาณของพระเสขบุคคลทั้งหลาย), ปฏิปัสสัทธิศิลป์ (ศิลป์อันประกอบด้วยผลญาณของพระเสขบุคคลทั้งหลาย)

ศีล ๓ อย่างหมวดที่ ๔ แยกเป็น วิสุทธิศีล (ศีลใดที่ภิกษุไม่ต้องอาบัติบำเพ็ญแล้ว หรือที่ต้องแล้วได้ทำกลับคืน, อวิสุทธิศีล (ศีลที่ภิกษุต้องอาบัติ แล้วไม่ทำกลับคืน), เวมตสิกศีล (ศีลของ ภิกษุผู้สงฆ์ในวัดฤกษ์ดี ในอาบัติก็ดี ในอชฌาจารก็ดี)

ศีล ๓ อย่างหมวดที่ ๕ แยกเป็น เสกขศีล (ศีลที่ประกอบด้วยอริยมัคคญาณ ๔ และประกอบด้วยสามัญผล ๓), อเสกขศีล (ศีลที่ประกอบด้วยอรหัตผล), เนวเสกขนาเสกขศีล(ศีลที่ เหลือจาก ๒ ข้างต้น)

๔) การแบ่งศีลเป็น ๔ อย่าง มีดังต่อไปนี้คือ

ศีล ๔ อย่างหมวดที่ ๑ แยกเป็น หานาภคิยศีล (ศีลของภิกษุที่ชอบคบแต่ภิกษุ ทุศีล มากไปด้วยความดำริผิด ไม่รักษานินทรีทั้งหลาย), ฐิติภคิยศีล (ศีลของผู้พอใจอยู่ในอยู่ด้วยศีล สมบัติ ไม่พอใจในการปฏิบัติ), วิเสสภคิยศีล (ผู้ที่มีศีลสมบูรณ์แล้วยังพยายามเพื่อต้องการสมาธิต่อไป อีก), นิพเพธภคิยศีล (ศีลของผู้ที่ไม่ยินดีแต่เฉพาะแค่ศีลสมบัติ แต่ยังพอใจปฏิบัติวิปัสสนา)

ศีล ๔ อย่างหมวดที่ ๒ แยกเป็น ภิกขุศีล (ศีลสิกขาบททั้งหลายที่ทรงบัญญัติ ประรณเฉพาะพวกภิกษุ), ภิกขุณีศีล (สิกขาบทเหล่าใดที่พวกภิกษุณีจะต้องรักษานอกเหนือจาก บทบัญญัติของภิกษุทั้งหลาย), อนุสสัมปັນนศีล (ศีล ๑๐ ประการของสามเณรและสามเณรี), คหฺณฐศีล (สิกขาบท ๘ ประการด้วยสามารถองค์แห่งอุบาสก สำหรับอุบาสกและอุบาสิกาทั้งหลาย)

ศีล ๔ อย่างหมวดที่ ๓ แยกเป็น ปกตศีล (การไม่ล่วงละเมิด เบญจศีล ของพวก มนุษย์ชาวอูตรกรูทวิปทั้งหลาย), อาจารย์ศีล (จารีตประเพณีในขอบเขตของตน ของตระกูลของตำบล และของลัทธิเดียรฉัยทั้งหลาย) , รัมมตาศีล (ศีลพระมารดาของพระโพธิสัตว์), ปุพฺพเหตุกศีล (ศีลใน ชาตินั้น ๆ ของจำพวกสัตว์ผู้บริสุทธิ)

ศีล ๔ อย่างหมวดที่ ๔ แยกเป็น ปาฏิโมกขสังวรศีล (มีปกติมองเห็นภัยในโทษมี ประมาณเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย), อินทรียสังวรศีล (ผู้ไม่นับถือซึ่งนิमित ย่อม ถึงซึ่งความสังวรในมโนทรี), อาชีวปาริสุทธิศีล (การวิริตจากมิจฉาอาชีพนใด ซึ่งเป็นไปด้วยอำนาจ แห่งการล่วงละเมิด ซึ่งสิกขาบท ๖ ประการ คือ การหลอกลวง, การพูดเลาะเล็ม, การกระทำนิมิต การด่าแข่ง, การแสวงหาลาภด้วยลาภ), ปัจจยสันนิสสิตศีล (การบริโภคปัจจัย ๔ ด้วยการพิจารณา)

๕) การแบ่งศีลเป็น ๕ อย่างมีดังต่อไปนี้ คือ

ศีล ๕ อย่างหมวดที่ ๑ แยกเป็น ปริยัตตปาริสุทธิศีล (ศีลของอนุสสัมปັນผู้มี สิกขาบทเป็นที่สุด), อปริยัตตปาริสุทธิศีล (ศีลของอนุสสัมปັນทั้งหลายผู้มีสิกขาไม่มีที่สุด), ปริปุณณปาริ สุทธิศีล (ผู้ประกอบในกุศลธรรม ไม่อาลัยในร่างกายและชีวิต), อปฺรามฺมฐูปาริสุทธิศีล (ศีลของพระ เสกขบุคคล ๗ จำพวก), ปริปัสสัทธิปาริสุทธิศีล (ศีลของพระชีนาสพทั้งหลาย ศีลของพระปัจเจกพุทธ เจ้าทั้งหลาย ศีลของพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทั้งหลาย)

ศีล ๕ อย่างหมวดที่ ๒ แยกเป็น ปหานศีล (การประหัตบาปธรรมทั้งหลายมี ปาณาติบาตเป็นต้น), เวรมณีศีล (การงดเว้น), เจตนาศีล (ความจงใจ), สังวรศีล (ความสำรวมระวัง), อวิติกัมมศีล (ความไม่ล่วงละเมิด)

จะเห็นได้ว่าในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้แบ่งแยกประเภทของศีลไว้ได้อย่างละเอียดน่าศึกษาเป็นอย่างยิ่งแต่ในการวิจัยครั้งนี้จะขอลำถึงศีลซึ่งเป็นหลักที่ชาวพุทธทุกคนสมควรจะประพฤติปฏิบัติตามสถานะและความสามารถของแต่ละบุคคลดังนี้

ศีลสำหรับผู้ประพฤติปฏิบัติโดยทั่วไป แบ่งได้เป็น ๒ ประเภทคือ ศีลบรรพชิตและศีลสำหรับคฤหัสถ์

๒.๓.๒ ศีลของนักบวชในพระพุทธศาสนา

ศีล สำหรับบรรพชิต ได้แก่ข้อกำหนดที่เกี่ยวกับความประพฤติที่เป็น กฎ ระเบียบ ข้อปฏิบัติทางสังคมของพระสงฆ์ โดยมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอนคือกฏเกณฑ์การปฏิบัติธรรม สำหรับผู้กระทำความผิดที่ล่วงละเมิด ย่อมได้รับโทษตามสมควรกับความผิดนั้น ๆ ผู้ที่ไม่ประพฤติผิดย่อมได้รับความนิยมนอกจากหมู่คณะ และย่อมได้รับความสุขอยู่ในสังคม ซึ่งมีผลโดยตรงเป็นแนวฝึกอบรมตนให้เป็นผู้มีศีลที่ถึงพร้อมด้วยจรณะ

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ท่านได้แบ่งประเภทของศีลไว้มากมายผู้วิจัยไม่ได้นำมากล่าวทั้งหมด แต่จะขอนำมาเพียงบางประเภทที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ในการปฏิบัติและเรื่องปัญญาดังต่อไปนี้^{๓๑}

๑) วาริตศีล หมายถึงข้อห้าม คือพระพุทธเจ้าทรงห้ามไว้ว่าสิ่งใดไม่ควรทำ ถ้าไปละเมิดถือว่าผิดศีล เช่นห้ามภิกษุไม่ให้บริโภคอาหารในยามเวลาวิกาล เป็นต้นอย่างนี้เรียกว่าวาริตศีล

๒) จาริตศีล หมายถึงข้อที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตหรือบัญญัติไว้ว่าต้องทำ ถ้าไม่ทำถือว่าผิดศีล เช่น ทรงบัญญัติให้ภิกษุทำอุโบสถทุกๆ กึ่งเดือน คือ ๑๕ วัน ต่อครั้ง ถ้าภิกษุไม่ป่วยไม่พิการ ไม่ทำอุโบสถเพราะความเกียจคร้านหรือเบื่อหน่าย อย่างนี้ก็ผิดศีล คือจาริตศีล

๓) อภิสมจาริกศีล หมายถึงศีลที่เกี่ยวกับความประพฤติ มารยาทอันละเอียดละไม หรือสมบัติผู้ดี

๔) อาทิพรหมจาริกศีล หมายถึง ศีลที่เป็นอาทิพรหมจรรย์ อย่างเช่นศีล ๒๒๗ ของพระภิกษุ ศีล ๑๐ ของสามเณร เป็นต้น อาทิพรหมจาริกศีล ท่านหมายถึงศีลในองค์มรรค คือสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ

ยังมีศีลอีก ๔ ประเภทซึ่งรวมอยู่ในจาริตศีล คือข้อที่ควรประพฤติบ้าง อยู่ในวสรัสติศีล คือข้อห้ามบ้าง คือ ปาริสุทธิศีล ๔ หมายถึงข้อปฏิบัติที่ทำให้ศีลบริสุทธิ์ แปลว่า ศีลอันหมดจด

^{๓๑}วสิน อินทสระ, สารสำคัญแห่งวิสุทธิมรรค, (กรุงเทพมหานคร: จักรานุกูลการพิมพ์, ๒๕๔๔),

รอบ ศิลอันบริสุทธิ์ หรือ ศิลที่ทำให้เกิดความบริสุทธิ์ หมายถึงผู้ที่ตั้งอยู่ในศีลทั้ง ๔ มีปาฏิโมกขสังวร เป็นต้น เชื่อว่าบริสุทธิ์ ผ่องแผ้ว งดงาม หาโทษมิได้ เป็นข้อปฏิบัติที่ทำให้เกิดความบริสุทธิ์ ปาฏิโมกขศีล มี ๔ อย่างดังต่อไปนี้

๑) ปาฏิโมกขสังวรศีล สรรวมในพระปาฏิโมกข์ คือเว้นข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามทำตามข้อที่ทรงอนุญาต *ปาฏิโมกขสังวรศีล* หมายถึงศีลที่เป็นหลักสำคัญ ตามภูมิตามชั้น เป็นของบริสุทธิ์ ๔ ปาฏิโมกขสังวรนอกจากจะเป็นการสรรรวมในพระปาฏิโมกข์แล้ว ยังรวมทั้งสิกขาบทที่มานอกพระปาฏิโมกข์ด้วย พระพุทธองค์ทรงมีพระประสงค์ เพื่อที่จะให้สงฆ์ เป็นหมู่ภิกษุอันดีงาม มีความประพฤติเป็นอันเดียวกัน นำให้เกิดความเลื่อมใสแก่มหาชน เพราะว่าผู้ที่มาบวชเป็นภิกษุมาจากสกุลต่าง ๆ กัน สูงบ้าง ต่ำบ้าง มีพื้นเพต่างกัน การศึกษาต่างกัน อหยาศัยก็ต่างกัน จึงต้องการกฎหมายและขนบธรรมเนียม ไว้คอยควบคุม เช่นเดียวกับกฎหมายบ้านเมือง

ภิกษุที่สรรรวมในปาฏิโมกขสังวร มีผลดีคือ

๑. ไม่เป็นเหตุให้เพื่อนสมณะด้วยกันเกิดความรังเกียจ
๒. ไม่เกิดความร้อใจของตัวในเวลาเข้าที่ชุมชน
๓. ไม่หวาดหวั่นเกรงเขาจะชักท้วง
๔. ไม่ทำให้ศาสนาหมัวหมอง
๕. ประชาชนยกมือไหว้ด้วยความสนทนใจ

ภิกษุไม่สรรรวมในปาฏิโมกขสังวร มีผลเสียคือ

๖. เป็นเหตุให้เพื่อนสมณะด้วยกันเกิดความรังเกียจ
๗. เกิดความร้อใจของตัวในเวลาเข้าที่ชุมชน
๘. หวาดหวั่นเกรงเขาจะชักท้วง
๙. ทำให้ศาสนาหมัวหมอง
๑๐. ประชาชนยกมือไหว้ด้วยความไม่สนทนใจ

๒) อินทรีย์สังวรศีล สรรรวมในอินทรีย์ ๖ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อินทรีย์สังวรศีล หมายถึง การรู้จักระวัง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในเวลาที่ได้เห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้องโณภูัพพะ รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ ไม่ให้ยินดีในส่วนที่น่าปรารถนา ไม่ให้ยินร้ายในส่วนที่น่าปรารถนา เรียกว่า สรรรวมอินทรีย์

ภิกษุสรรรวมในอินทรีย์ ๖ มีผลดีคือ ทำให้ดำรงอยู่ในสมณะเพศได้นาน

ภิกษุไม่สรรรวมในอินทรีย์ ๖ มีผลเสียดังนี้ ไม่สามารถดำรงอยู่ในสมณะเพศได้นาน

๓) อาชีวนปาริสุทธิศีล เลี้ยงชีพโดยอาการที่ชอบ ไม่หลอกลวงเขาเลี้ยงชีพอาชีวนปาริสุทธิศีล หมายความว่า เลี้ยงชีวิตในทางที่ดี ที่ชอบตามสมควรแก่ภาวะ เช่นเป็นบรรพชิต คือ เมื่อ

แสวงหาเครื่องเลี้ยงชีพ ไม่หลอกลวงเลี้ยงชีพด้วยการทำอเนสนา คือ การแสวงหาไม่สมควร หรือพูด
อวดอุตริมนุสธรรมอันไม่มีในตน เพื่อให้ได้มาซึ่งลาภ สักการะการได้ปัจจัยมาโดยอาการหลอกลวง
อย่างนี้ ถือว่าเป็นอาชีวะวิบัติสำหรับภิกษุ อาชีพไม่บริสุทธิ์

ปัจจัยที่บริสุทธิ์นั้นท่านแสดงไว้ ๓ ทางคือ

๑. ได้มาโดยการบิณฑบาต ถือว่าเป็นปัจจัยที่บริสุทธิ์อย่างยิ่ง
๒. ได้มาโดยที่ทายกเลื่อมใสในคุณธรรมของภิกษุอย่างใดอย่างหนึ่ง
๓. ได้มาโดยมีผู้เลื่อมใสในพระธรรมเทศนา

๔) ปัจจัยสันนิสสิตศีล พิจารณาเสียก่อนจึงจะบริโภคนปัจจัย ๔ ไม่บริโภคด้วยตัณหา
ปัจจัยสันนิสสิตศีล คือศีลที่เกี่ยวกับการรับและการบริโภคใช้สอยปัจจัยเครื่องอาศัยของชีวิต คือ
พิจารณาก่อนแล้วจึงใช้สอยปัจจัย ๔ ได้แก่ เครื่องนุ่งห่ม (จีวร) อาหาร (บิณฑบาต) ที่อยู่อาศัย
(เสนาสนะ) และยารักษาโรค (เภสัช) พิจารณาให้เห็นเป็นธาตุเป็นของปฏิภูลเสียก่อนแล้วจึงใช้สอย
เรียกว่า ปัจจัยปัจเจกขณะ พิจารณาในขณะที่บริโภคใช้สอย หรือบริโภคใช้สอยแล้วพิจารณาใน
ภายหลังก็ได้ ภิกษุผู้บริโภคนปัจจัย ๔ โดยมีได้พิจารณาย่อมเป็นอาบัติ คือ อาบัติทุกกฏแปลว่าไม่ดี
ไม่งาม และการบริโภคนั้นถือว่าการบริโภคโดยความเป็นหนี้ ไม่เป็นอิสระ

ในคัมภีร์กล่าวถึงการบริโภคของภิกษุในศาสนาไว้ ๔ อย่าง คือ^{๓๒}

๑) เถยยบริโภค แปลว่าบริโภคโดยความเป็นขโมย ในที่นี้ไม่ได้หมายความว่า
ขโมยจริงๆ แต่ท่านหมายถึงการบริโภคปัจจัย ๔ ของภิกษุผู้ไม่มีศีล คือไม่เป็นภิกษุแล้วยังปฏิญาณตน
ว่าเป็นภิกษุ เพราะปัจจัยที่ชาวบ้านถวายพระภิกษุนั้นเขาถวายในฐานะที่ท่านเป็นผู้มีศีล ภิกษุรูปใด
ไม่มีศีล ขาดจากความเป็นภิกษุแล้วก็ไม่มีสิทธิ์จะรับปัจจัยเช่นนั้น เมื่อยังทำลงไปถือว่าเป็นขโมย

๒) อธิณบริโภค คือการบริโภคโดยความเป็นหนี้ แต่ไม่ได้หมายความว่าภิกษุไปกู้หนี้ยืมสิน
เขาแล้วบริโภคใช้สอย แต่หมายถึงการบริโภคใช้สอยของภิกษุผู้ไม่พิจารณาเสียก่อน บริโภคใช้
สอยเหมือนฆราวาส

๓) ทายัชชบริโภค คือบริโภคโดยความเป็นทายาท หมายถึงการบริโภคปัจจัยของ
พระอริยบุคคล ๓ ขั้นต้น คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี ในคัมภีร์ท่านกล่าวว่า
หมายถึงการบริโภคของพระเสขะ ๗ จำพวก คือ

ท่านผู้ดำรงอยู่ในโสดาปัตติมรรค ๑

ท่านผู้ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล ๑

^{๓๒} วทีน อินทสระ, สารสำคัญแห่งวิสุทธิมรรค, หน้า ๑๐-๑๓.

ท่านผู้ดำรงอยู่ในสภาคามิมรรค ๑

ท่านผู้ดำรงอยู่ในสภาคามิผล ๑

ท่านผู้ดำรงอยู่ในอนาคามิมรรค ๑

ท่านผู้ดำรงอยู่ในอนาคามิผล ๑

ท่านผู้ดำรงอยู่ในอรหัตตมรรค ๑

๔) สามิบริโศก หมายความว่าบริโศกโดยความเป็นนาย หมายถึงการบริโศกของพระอรหันต์ชีณาสพฐ์สิ้นอาสวะ เครื่องหมักดองทั้งปวง เป็นอิสระ เป็นนายในปัจจุบัน เป็นไทในการบริโศก เพราะไม่เป็นทาสแห่งตัณหานั่น

เพราะฉะนั้น เพื่อความไม่ต้องเป็นหนี้ ภิกษุควรพิจารณาปัจจัยแล้วบริโศกใช้สอย ซึ่งจัดเป็นปัจจัยสันนิสสิตศีล

ศีลสำหรับพระภิกษุมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าอปริยัตปาริสุทธิศีล แปลว่า มีสิกขาบทไม่มีที่สิ้นสุด ส่วนมากพุทธศาสนิกชนเข้าใจกันว่า พระมีศีล ๒๒๗ แต่ความจริงท่านมีเป็นพัน ๆ ข้อทีเดียว คือ อะไรไม่เหมาะไม่ควร แม้จะไม่อยู่ในจำนวน ๒๒๗ ท่านก็ต้องเว้น อย่างนี้จึงจะเรียกว่าอปริยัตปาริสุทธิศีล

ศีลของพระอรหันต์ และของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ของพระปัจเจกพุทธเจ้า ท่านเรียกว่า ปฏิปัสสทธิปาริสุทธิศีล คือศีลที่สงบระงับไม่ต้องระวังรักษาเพราะมีอยู่ในตัวแล้ว

๒.๓.๓ ศีลของพระภิกษุ ศีล ๒๒๗^{๓๓}

ศีลสำหรับพระภิกษุ ซึ่งพระภิกษุต้องถือศีล ๒๒๗ ข้อ โดยอยู่ในภิกษุปาฏิโมกข์ ศีล ๒๒๗ ข้อที่เป็นวินัยของสงฆ์ ทำผิดถือว่าเป็นอาบัติ สามารถแบ่งออกได้เป็นลำดับชั้น ตั้งแต่ขั้นรุนแรงจนกระทั่งเบาที่สุดได้ดังนี้ ได้แก่ ปาราชิก มี ๔ ข้อ (อาบัตಿಯ่างหนัก ทำให้ภิกษุผู้ต้องอาบัตินั้นขาดจากความเป็นภิกษุ

สังฆาทิเสส มี ๑๓ ข้อ (อาบัตಿಯ่างกลาง ทำให้ภิกษุผู้ต้องอาบัตินั้นต้องอยู่กรรม โดยประพฤติวัตรอย่างหนึ่งเพื่อทรมานตน) อนียต มี ๒ ข้อ (อาบัติที่ไม่แน่ว่าจะปรับข้อไหน) นิสสัคคีย ปาจิตตีย์ ๓๐ ข้อ (อาบัติที่ต้องสละสิ่งของว่าด้วยเรื่องจีวร ไหม บาตร อย่างละ ๑๐ ข้อ) ปาจิตตีย์ มี ๙๒ ข้อ (ว่าด้วยอาบัติที่ไม่ต้องสละสิ่งของ) ปาฏิเทสนียะ มี ๔ ข้อ (ว่าด้วยอาบัติที่พึงแสดงคืน) เสขียะ (ข้อที่ภิกษุพึงศึกษาเรื่องมารยาท) แบ่งเป็น สารูปมี ๒๖ ข้อ (ความเหมาะสมในการเป็นสมณะ)

^{๓๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔๖.

โภชนาปฏิสังยุตต์ มี ๓๐ ข้อ (ว่าด้วยการฉันอาหาร) อัมมเทสนาปฏิสังยุตต์ มี ๑๖ ข้อ (ว่าด้วยการแสดงธรรม) ปกิณสเถ มี ๓ ข้อ (เบ็ดเตล็ด) อธิกรณสมถะ มี ๗ ข้อ (ธรรมสำหรับระงับอธิกรณ์) รวมทั้งหมดแล้ว ๒๒๗ ข้อ ผิดข้อใดข้อหนึ่งถือว่าต้องอาบัติ การแสดงอาบัติสามารถกล่าวกับพระภิกษุรูปอื่น เพื่อเป็นการแสดงตนต่อความผิดได้ แต่ถ้าถึงขั้นปาราชิกก็ต้องลาสิกขาอย่างเดียว

๑) ความผ่องแผ้วของศีล^{๓๔}

ภาวะที่มีศีลขาด ท่านสงเคราะห์ด้วย

- ความไม่แตก (ขาด) แห่งสิกขาบททั้งหลายโดยสิ้นเชิง
- ด้วยการกระทำคืนสิกขาบทที่ทำคืนได้ซึ่งแตก (ขาด) แล้ว
- ด้วยความไม่มีเมถุนสังโยค ๗ ประการ
- ด้วยข้อปฏิบัติอื่น ๆ คือ ความไม่เกิดขึ้นแห่งบาปกรรมทั้งหลายมีอาทิ เช่น

ความโกรธ ความผูกโกรธ ความลบหลู่ ความริษยา ความตระหนี่ ความมารยา ความโอ้อวด ความหัวดี ความแข่งดี ความถือตัว ความดูหมิ่น ความมัวเมา ความเลินเล่อ เป็นต้น

- ด้วยความบังเกิดขึ้นแห่งคุณทั้งหลายมีอาทิเช่น ความมักน้อย ความสันโดษ

ความขัดเกลา เป็นต้น

๒) ความเศร้าหมองของศีล^{๓๕}

ภาวะที่ศีลขาดเป็นต้นนั้น ท่านสงเคราะห์ด้วยความแตกต่างซึ่งมีลาภและ ยศ เป็นต้นเป็นเหตุอย่างหนึ่ง ด้วยเมถุนสังโยค ๗ ประการอย่างหนึ่ง ในบรรดาอาบัติ ๗ กอง สิกขาบทของภิกษุใดขาดเบื้องต้นหรือที่สุด ศีลของพระภิกษุนั้นชื่อว่าเป็น ศีลขาด เหมือนผ้าขาดชาย ส่วนสิกขาบทของภิกษุใด ขาดตรงกลาง ศีลของภิกษุนั้นชื่อว่าเป็นศีลทะลุ เหมือนผ้าที่ทะลุกลางผืน สิกขาบทของภิกษุใด ขาดสอง สามสิกขาบทไปตามลำดับ ศีลของภิกษุนั้นชื่อเป็น ศีลต่าง เหมือนแม่โคมีสี่ตัวเป็นสีต่างดำหรือต่างแดงเป็นต้นอย่างใดอย่างหนึ่งด้วยสีที่ไม่เหมือนกันซึ่งปรากฏขึ้นที่หลังหรือที่ท้อง สิกขาบทของภิกษุขาดเป็นตอน ๆ ไป ศีลของภิกษุนั้นชื่อว่าเป็น ศีลพร้อย เหมือนแม่โคกลายเป็นจุดด้วยสีที่ไม่เหมือนกันเป็นระยะ ๆ ไป ภาวะที่ศีลขาดเป็นต้นย่อมมีด้วยความแตกต่างซึ่งมีลาภเป็นต้น

^{๓๔} สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), คัมภีร์วิสุทธิมรรค, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๗๑.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๒-๗๓.

๓) เมณฺฐนสังโยค ๗

ภาวะที่ศีลขาดด้วยอำนาจแห่งเมณฺฐนสังโยค ๗ ประการ

๑. สมณะพราหมณ์บางคนในโลกนี้ ปฏิญาณตนว่าเป็นพรหมจารีโดยยังยินดี การลูบคลำ, การขัดสี, การให้อาบและการนวดของสตรี โดยมีความยินดีในการบำเรอนั้น จัดเป็นความขาดบ้าง ความทะลุบ้าง ความต่างบ้าง ความพร้อยบ้าง เขาเหล่านั้นย่อมไม่พ้นจากทุกข์ได้

๒. สมณะพราหมณ์บางคนในโลกนี้ ปฏิญาณตนว่าเป็นพรหมจารีโดยยังยินดี ในการกระชกกระชี่ เล่นหัวและยังล้อเลียนกับสตรีอยู่จัดเป็นความขาดบ้าง ความทะลุบ้าง ความต่างบ้าง ความพร้อยบ้าง เขาเหล่านั้นย่อมไม่พ้นจากทุกข์ได้

๓. สมณะพราหมณ์บางคนในโลกนี้ ปฏิญาณตนว่าเป็นพรหมจารีโดยยังยินดี ต่อการเพ่งดูตาต่อตากับสตรี โดยมีความยินดีในการเพ่งนั้น จัดเป็นความขาดบ้าง ความทะลุบ้าง ความต่างบ้าง ความพร้อยบ้าง เขาเหล่านั้นย่อมไม่พ้นจากทุกข์ได้

๔. สมณะพราหมณ์บางคนในโลกนี้ ปฏิญาณตนว่าเป็นพรหมจารีโดยยังยินดี การลูบคลำ, การขัดสี, การให้อาบและการนวดของสตรี โดยมีความยินดีในการบำเรอนั้น จัดเป็นความขาดบ้าง ความทะลุบ้าง ความต่างบ้าง ความพร้อยบ้าง เขาเหล่านั้นย่อมไม่พ้นจากทุกข์ได้

๕. สมณะพราหมณ์บางคนในโลกนี้ ปฏิญาณตนว่าเป็นพรหมจารีโดยยังยินดี การลูบคลำ, การขัดสี, การให้อาบและการนวดของสตรี โดยมีความยินดีในการบำเรอนั้น จัดเป็นความขาดบ้าง ความทะลุบ้าง ความต่างบ้าง ความพร้อยบ้าง เขาเหล่านั้นย่อมไม่พ้นจากทุกข์ได้

๖. สมณะพราหมณ์บางคนในโลกนี้ ปฏิญาณตนว่าเป็นพรหมจารีโดยยังยินดี ในการฟังเสียง หัวเราะ ร้องไห้ ร้องเพลง ของสตรี โดยมีความยินดีในการบำเรอนั้น จัดเป็นความขาดบ้าง ความทะลุบ้าง ความต่างบ้าง ความพร้อยบ้าง เขาเหล่านั้นย่อมไม่พ้นจากทุกข์ได้

๗. สมณะพราหมณ์บางคนในโลกนี้ ปฏิญาณตนว่าเป็นพรหมจารีโดยยังยินดี เมื่อเห็นคฤหบดีหรือบุตรของคฤหบดี ถูกบำเรออยู่ด้วยกามคุณห้า อย่างอัมเมมเพียบพร้อม เขายินดีกับการบำเรอนั้น จัดเป็นความขาดบ้าง ความทะลุบ้าง ความต่างบ้าง ความพร้อยบ้าง เขาเหล่านั้นย่อมไม่พ้นจากทุกข์ได้

๘. สมณะพราหมณ์บางคนในโลกนี้ ปฏิญาณตนว่าเป็นพรหมจารีโดยยังยินดี กับการปฏิบัติเพื่อจะเป็นเทวดา เขายินดีด้วยความเป็นเทวดานั้น จัดเป็นความขาดบ้าง ความทะลุบ้าง ความต่างบ้าง ความพร้อยบ้าง ของพรหมจรรย์^{๓๖} เขาเหล่านั้นย่อมไม่พ้นจากทุกข์ได้

ภาวะของศีลขาดเป็นต้น ท่านสงเคราะห์ด้วยความแตกต่างซึ่งมีลาภเป็นต้น เป็นเหตุอย่างหนึ่ง ด้วยเมณฺฐนสังโยค ๗ ประการนี้อย่างหนึ่งดังได้กล่าวมาแล้วนี้

^{๓๖} อัง.สตตก.(ไทย) ๒๓/๕๐/๘๒-๘๕.

สรุป ผู้ที่ได้อุปสมบทเป็นพระในพระพุทธศาสนา มีศีลปาฏิโมกข์สังวร ๒๒๗ แม้จะบวชมาได้เพียงวันเดียวก็ตาม ฉะนั้นในฝ่ายศีลแล้ว การที่ได้อุปสมบทเป็นพระในพระพุทธศาสนาได้บุญบารมีมากที่สุด เพราะเป็นเนกขัมมบารมีในบารมี ๑๐ ทิศ ซึ่งเป็นการออกจากกามเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติธรรมขั้นสูงๆ คือการภาวนาเพื่อมรรค ผล นิพพาน ต่อไป ผลของการรักษาศีลนั้นมีมาก ซึ่งจะยังประโยชน์สุขให้แก่ผู้คนที่ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า เมื่อได้ละอัฐภาพนี้ไปแล้วย่อมส่งผลให้ได้บังเกิดในเทวโลก ๖ ชั้น ซึ่งแล้วแต่ความละเอียดประณีตของศีลที่รักษาและที่บำเพ็ญมา ครั้นเมื่อสิ้นบุญในเทวโลกแล้ว ด้วยเศษของบุญที่ยังคงหลงเหลืออยู่แต่เพียงเล็กน้อย หากไม่มีกุศลกรรมอื่นมาให้ผล ก็อาจจะน้อมนำให้ได้มาบังเกิดเป็นมนุษย์ที่ถึงพร้อม

๒.๓.๔ ศีลของภิกษุณี^{๓๗}

ภิกษุณี หมายถึง หญิงที่ได้อุปสมบทแล้ว, พระผู้หญิงในพระพุทธศาสนา^{๓๘} ภิกษุณีสงฆ์เกิดขึ้นในพรรษาที่ ๕ แห่งการบำเพ็ญพุทธกิจ โดยมีพระมหาปชาบดีโคตมี พระมาตุจฉาซึ่งเป็นพระมารดาเลี้ยงของเจ้าชายสิทธัตถะ เป็นพระภิกษุณีรูปแรก ดังเรื่องปรากฏในภิกษุณีขันธกะและในอรรถกถาสรุปได้ความว่า

หลังจากพระเจ้าสุทโธทนะปรินิพพานแล้ว วันหนึ่งขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่นิโครธารามในเมืองกบิลพัสดุ์ พระนางมหาปชาบดีโคตมีเสด็จเข้าไปเฝ้าและทูลขออนุญาตให้เสด็จสระเรือนอกบวชในพระธรรมวินัย แต่การณั้นมีไข่ง่าย พระพุทธเจ้าตรัสห้ามเสียถึง ๓ ครั้ง

ต่อมาพระพุทธเจ้าเสด็จไปยังเมืองเวสาลี ประทับที่กุฎาคารศาลาในป่ามหาวัน พระนางมหาปชาบดีโคตมีไม่ละความพยายาม ถึงกับปลงผมนุ่งห่มผ้ากาสาเวเอง ออกเดินทางพร้อมด้วยเจ้าหญิงศากยะจำนวนมาก (อรรถกถาว่า ๕๐๐ นาง) ไปยังเมืองเวสาลี และได้มายืนกันแสงอยู่ที่ซุ้มประตูนอกกุฎาคารศาลา พระบาทบวม พระวรกายเปราะเปื้อนธูลี พระอาณนัทมาพบเข้า สอบถามทราบความแล้วรีบช่วยไปกราบทูลขออนุญาตให้ แต่เมื่อพระอาณนัทกราบทูลต่อพระพุทธเจ้าก็ถูกพระองค์ตรัสห้ามเสียถึง ๓ ครั้ง ในที่สุดพระอาณนัทเปลี่ยนวิธีใหม่ โดยกราบทูลถามว่าสตรีออกบวชในพระธรรมวินัยแล้วจะสามารถบรรลุโสดาปัตติผลจนถึงอรหัตตผลได้หรือไม่

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่าได้

พระอาณนัทจึงอ้างเหตุผลนั้น พร้อมทั้งการที่พระนางมหาปชาบดีเป็นพระมาตุจฉาและเป็นพระมารดาเลี้ยงมีอุปการะมากต่อพระองค์แล้วขอให้ทรงอนุญาตให้สตรีออกบวช

^{๓๗} วิ.ภิกษุณี.อ. (ไทย) ๕/๒๘-๑๒๙.

^{๓๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ ปยุตโต, พจนานุกรมพระพุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์ พิมพ์ครั้งที่ ๑๐

(กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๔๖), หน้า ๒๒.

พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตโดยมีเงื่อนไขว่า พระนางจะต้องรับปฏิบัติตามครุธรรม ๘ ประการ พระนางยอมรับตามพุทธานุญาตที่ให้ถือว่า การรับครุธรรมนั้นเป็นการอุปสมบทของพระนาง ส่วนเจ้าหญิงศากยะที่ตามมาทั้งหมด พระพุทธเจ้าตรัสอนุญาตให้ภิกษุสงฆ์อุปสมบทให้

ในคราวนั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่พระอานนท์ว่า การให้สตรีบวชจะเป็นเหตุให้พรหมจรรย์คือพระศาสนาหรือสัทธรรมตั้งอยู่ไม่ได้ยั่งยืน จะมีอายุสั้นเข้า เปรียบเหมือนตระกูลที่มีบุรุษน้อยมีสตรีมาก ถูกผู้ร้ายทำลายได้ง่าย หรือเหมือนนาข้าวที่มีหนอนขยอกลง หรือเหมือนไร่ไถ่ที่มีเพลี้ยลง ย่อมอยู่ได้ไม่ยืนนาน พระองค์ทรงบัญญัติครุธรรม ๘ ประการกำกับไว้ก็เพื่อเป็นหลักค้ำกันพระศาสนาเหมือนสร้างคันกันสระใหญ่ไว้ก่อนเพื่อกันไม่ให้น้ำไหลท้นออกไป (พระศาสนาจักอยู่ได้ยั่งยืนเช่นเดิม) และได้ทรงแสดงเหตุผลที่ไม่ให้ภิกษุให้ภิกษุณี ให้ภิกษุณีให้ภิกษุได้ฝ่ายเดียวเพราะนักบวชในลัทธิศาสนาอื่นทั้งหลายไม่มีใครให้สตรีกันเลย

ครุธรรม ๘ ประการนั้นมีรายละเอียดดังนี้ คือ

๑) พระภิกษุณีแม้จะบวชมาตั้ง ๑๐๐ พรรษา ก็ต้องแสดงความเคารพพระภิกษุแม้เพียงบวชในวันนั้น ด้วยการกราบไหว้ ลูกขึ้นต้อนรับ กระพุ่มมือไหว้ และทำการนอบน้อม

๒) พระภิกษุณีต้องไม่อยู่ในวัดที่ไม่มีพระภิกษุอยู่ร่วมด้วย

๓) พระภิกษุณีต้องถามวันอุโบสถ และเข้ารับฟังโอวาทจากพระภิกษุ ทุกกึ่งเดือน

๔) พระภิกษุณีจำพรรษาแล้วต้องปวารณาในสงฆ์ ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายพระภิกษุสงฆ์ และฝ่ายพระภิกษุณีสงฆ์

๕) พระภิกษุณีทำผิดพระวินัยมีโทษเป็นสังฆาติเสส ต้องประพฤติกุศลมานัต (อยู่กรรม) ในสงฆ์ ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายพระภิกษุสงฆ์ และฝ่ายพระภิกษุณีสงฆ์

๖) ก่อนจะบวชเป็นพระภิกษุณี สตรีจะต้องบวชเป็นสิกขมานา รักษาศีล ๖ ครบ ๒ ปีแล้วจึงบวชได้ แต่จะต้องบวชจากสงฆ์ ๒ ฝ่าย คือ จากพระภิกษุสงฆ์ และจากพระภิกษุณีสงฆ์

๗) พระภิกษุณีจะต้องไม่ด่าหรือใส่ร้ายพระภิกษุ ไม่ว่าภิกษุณีได้ก็ตาม

๘) ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป พระภิกษุณีจะกล่าวสอนพระภิกษุไม่ได้ แต่พระภิกษุกล่าวสอนพระภิกษุณีได้

กล่าวโดยสรุปว่า หากถือเหตุผลทางด้านสภาพสังคมศาสนาแล้ว จะไม่ทรงอนุญาตให้สตรีบวชเลย แต่ด้วยเหตุผลในด้านความสามารถโดยธรรมชาติจึงทรงยอมให้สตรีบวชได้ เมื่อภิกษุณีสงฆ์เกิดขึ้นแล้ว สตรีที่จะบวชต่อมาต้องเป็น สิกขมานา รักษาสิกขาบท ๖ (คือ ๖ ข้อแรกในศีล ๑๐) ไม่ให้ขาดเลยตลอด ๒ ปีก่อน จึงขออุปสมบทได้ และต้องรับการอุปสมบทโดยสงฆ์สองฝ่าย คือ บวชโดยภิกษุณีสงฆ์แล้ว ต้องบวชโดยภิกษุสงฆ์อีกชั้นหนึ่ง เมื่อเป็นภิกษุณีแล้ว ต้องรักษาสิกขาบท ๓๑๑ ข้อ (ศีล ๓๑๑) ภิกษุณีสงฆ์เจริญแพร่หลายในชมพูทวีปอยู่ช้านาน เป็นแหล่งให้การศึกษาแหล่งใหญ่แก่สตรีทั้งหลายภิกษุณีสงฆ์ประดิษฐานในลังกาทวีปในรัชกาลของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ โดยพระสังฆมิตตา

เถรี พระราชธิดาของพระเจ้าอโศกมหาราช เดินทางจากชมพูทวีปมาประกอบอุปสมบทกรรมแก่พระนางอนุพาเทวี ชายาของเจ้ามหายานอ อนุชาของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ พร้อมด้วยสตรีอื่นอีก ๑ พันคน

ภิกษุณีสงฆ์เจริญรุ่งเรืองในลังกาทวีปยาวนานไม่น้อยกว่า ๑,๐๐๐ ปี แต่ในที่สุดได้สูญสิ้นไป ด้วยเหตุใดและกาลใดไม่ปรากฏชัด ส่วนในประเทศไทยไม่ปรากฏหลักฐานว่าได้เคยมีการประดิษฐานภิกษุณีสงฆ์

นอกจากนี้ยังมีบทบัญญัติเพิ่มเติมที่ภิกษุณีต้องปฏิบัติดังนี้คือ^{๓๙}

๑. หญิงที่มีสามีแล้วอายุครบ ๑๒ ปี จะบวชเป็นภิกษุณีได้ ต้องเป็นสิกขมานาศึกษาอยู่อีก ๒ ปี จนอายุครบ ๑๔ ปีบริบูรณ์ จึงจะบวชเป็นภิกษุณีได้ วิเคราะห์ได้ว่า วุฒิภาวะและความรับผิดชอบมีเพียงพอแล้ว แม้จะมีอายุเพียง ๑๔ ปีก็ตาม

๒. แต่ถ้ายังมิได้มีสามี ต้องอายุครบ ๒๐ ปี จึงบวชได้ แต่ก่อนจะบวชเป็นภิกษุณีจะต้องเป็นสิกขมานา ๒ ปีทุกรายไป (เป็นสิกขมานา เมื่ออายุ ๑๘ ปี)

๓. ถ้าผู้หญิงอายุ ๔๐ ปีประสงค์จะบวชเป็นภิกษุณี ถึงกระนั้น ก็ยังบวชเป็นภิกษุณีไม่ได้ เพราะยังมีได้ศึกษาครบ ๒ ปี คือต้องเป็นสิกขมานาก่อนนั่นเอง (ดูกุมาริภูตวรรค ปาจิตตีย์ สิกขาบทที่ ๒)

ผู้วิจัยจะไม่ขอกล่าวรายละเอียดศิลป ทั้ง ๓๑๑ ข้อของภิกษุณีทั้งหมด แต่จะขอสรุปศิลปของภิกษุณีมาดังต่อไปนี้

ศิลปของภิกษุณีมี ๓๑๑ ข้อ เป็นของภิกษุณีแท้ ๆ เพียง ๑๓๐ ข้อ ส่วนอีก ๑๘๑ ข้อ นำมาจากศิลป ๒๒๗ ข้อของภิกษุ เหตุที่นำมา ๑๘๑ ข้อ ก็เพราะได้เลือกเฉพาะที่ใช้กันได้ทั้งภิกษุและภิกษุณี อันใดที่เป็นของเฉพาะภิกษุแท้ๆ ก็ไม่นำมาใช้สำหรับภิกษุณี ศิลปภิกษุณีสามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

สรุปศิลปของภิกษุณี^{๔๐}

ชื่อ	ของภิกษุณีโดยตรง	นำของภิกษุมาใช้	รวม
ปาราชิก	๔	๔	๘
สังฆาทิเสส	๑๐	๗	๑๗
นิสสัคคียปาจิตตีย์	๑๒	๑๘	๓๐
ปาจิตตีย์	๙๖	๗๐	๑๖๖
ปาฏิเทสนียะ	๘	-	๘
เสขิยะ	-	๗๕	๘
อธิกรณสมณะ	-	๗	๗
รวมทั้งสิ้น	๑๓๐	๑๘๑	๓๑๑

^{๓๙} วิ.ภิกษุณี. (ไทย) ๓/๑๑๐๑/๓๑๒.

^{๔๐} วิ.ภิกษุณี. (ไทย) ๓/๑๒๔๒/๓๐๑., วิ.ม. (ไทย) ๑/๔๕/๒๔๗-๒๕๐.

กิจที่ภิกษุณีต้องขออาศัยภิกษุสงฆ์

๑. ห้ามจำพรรษาในอาวาสที่ไม่มีภิกษุ (ปาจิตติย อารามวรรค สิกขาบทที่ ๖)
๒. ห้ามการขาดปวารณาในสงฆ์ ๒ ฝ่าย (ปาจิตติย อารามวรรค สิกขาบทที่ ๗)
๓. ห้ามการขาดรับโอวาทและขาดการอยู่ร่วม (ปาจิตติย อารามวรรค สิกขาบทที่ ๘)
๔. ห้ามการขาดถามอุโบสถและการไปรับโอวาท (ปาจิตติย อารามวรรค สิกขาบทที่ ๙)

สรุป ภิกษุณี เป็นนักบวชสตรีที่ประพฤติปฏิบัติตามศีล ๓๑๑ ข้อ เป็นหลักที่ต้องปฏิบัติตามเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของการอยู่ร่วมกันของหมู่คณะ เพื่อยังให้เกิดศรัทธาแก่มหาชนผู้นับถือพระพุทธศาสนา เพราะนอกจากพระภิกษุที่จะต้องมียกขาที่เผยแผ่และดำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาแล้ว ภิกษุณีก็มีหน้าที่เช่นกัน โดยเฉพาะกลุ่มของสตรีด้วยกันจะได้มีโอกาสเข้าถึงธรรมะได้มากขึ้น

๒.๓.๕ ศีลของสามเณร ศีล ๑๐ ^{๔๑}

มีความหมายคือ สำหรับสามเณร แต่ผู้ใดศรัทธาจะรักษาก็ได้ หัวข้อเหมือนศีล ๘ แต่แยกข้อ ๗ เป็น ๒ ข้อ (= ๗-๘) เลื่อนข้อ ๘ เป็น ๙ และเติมข้อ ๑๐ คือ

๑. เว้นจากทำลายชีวิต
๒. เว้นจากถือเอาของที่เขามิได้ให้
๓. เว้นจากประพฤติดิตพรหมจรรย์ คือเว้นจากร่วมประเวณี
๔. เว้นจากพูดเท็จ
๕. เว้นจากของเมา คือ สุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท
๖. เว้นจากบริโภคอาหารในเวลาวิกาล คือเที่ยงแล้วไป
๗. เว้นจากฟ้อนรำ ขับร้อง ฯลฯ
๘. เว้นจากการทัดทรงดอกไม้ ฯลฯ
๙. เว้นจากที่นอนอันสูงใหญ่ ฯลฯ
๑๐. เว้นจากการรับทองและเงิน

๑) ผลของการปฏิบัติศีล ๑๐

การปฏิบัติศีล ๘ แม้จะมากถึง ๑๐๐ ครั้ง ก็ยังได้บุญน้อยกว่าการถือ ศีล ๑๐ คือการบวชเป็นสามเณรในพระพุทธศาสนา แม้จะบวชมาได้แต่เพียงวันเดียวก็ตาม

^{๔๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔๖.

ผลของการปฏิบัติศีล ๑๐ นั้นได้กล่าวมาแล้วในศีล ๘ เพราะจะเหมือนกันทุกข้อ แต่จะมีความแตกต่างกันในข้อที่ ๑๐ คือการห้ามรับเงินและทอง นั้น เมื่อปฏิบัติแล้ว ผลคือกำจัดความโลภให้น้อยลง เพราะเมื่อไม่มีเงินและทองอยู่ในครอบครองก็ไม่สามารถที่จะยึดติดกับสิ่งของต่างได้

ผู้ที่ได้อุปสมบทเป็นพระในพระพุทธศาสนา มีศีลปาฏิโมกข์สังวร ๒๒๗ แม้จะบวชมาได้เพียงวันเดียวก็ตาม ฉะนั้นในฝ่ายศีลแล้ว การที่ได้อุปสมบทเป็นพระในพระพุทธศาสนาได้บุญบารมีมากที่สุด เพราะเป็นเนกขัมมบารมีในบารมี ๑๐ ทิศ ซึ่งเป็นการออกจากกามเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติธรรมขั้นสูงๆ คือการภาวนาเพื่อมรรค ผล นิพพาน ต่อไป ผลของการรักษาศีลนั้นมีมาก ซึ่งจะยังประโยชน์สุขให้แก่ผู้นั้นทั้งในชาตินี้และชาติหน้า เมื่อได้ละอัฐภาพนี้ไปแล้วย่อมส่งผลให้ได้บังเกิดในเทวโลก ๖ ชั้น ซึ่งแล้วแต่ความละเอียดประณีตของศีลที่รักษาและที่บำเพ็ญมา ครั้นเมื่อสิ้นบุญในเทวโลกแล้ว ด้วยเศษของบุญที่ยังคงหลงเหลืออยู่แต่เพียงเล็กๆ น้อยๆ หากไม่มีอกุศลกรรมอื่นมาให้ผล ก็อาจจะน้อมนำให้ได้มาบังเกิดเป็นมนุษย์ที่ถึงพร้อม

สรุป ผู้ที่ได้อุปสมบทเป็นพระในพระพุทธศาสนา มีศีลปาฏิโมกข์สังวร ๒๒๗ แม้จะบวชมาได้เพียงวันเดียวก็ตาม ฉะนั้นในฝ่ายศีลแล้ว การที่ได้อุปสมบทเป็นพระในพระพุทธศาสนาได้บุญบารมีมากที่สุด เพราะเป็นเนกขัมมบารมีในบารมี ๑๐ ทิศ ซึ่งเป็นการออกจากกามเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติธรรมขั้นสูงๆ คือการภาวนาเพื่อมรรค ผล นิพพาน ต่อไป ผลของการรักษาศีลนั้นมีมาก ซึ่งจะยังประโยชน์สุขให้แก่ผู้นั้นทั้งในชาตินี้และชาติหน้า เมื่อได้ละอัฐภาพนี้ไปแล้วย่อมส่งผลให้ได้บังเกิดในเทวโลก ๖ ชั้น ซึ่งแล้วแต่ความละเอียดประณีตของศีลที่รักษาและที่บำเพ็ญมา ครั้นเมื่อสิ้นบุญในเทวโลกแล้ว ด้วยเศษของบุญที่ยังคงหลงเหลืออยู่แต่เพียงเล็กๆ น้อยๆ หากไม่มีอกุศลกรรมอื่นมาให้ผล ก็อาจจะน้อมนำให้ได้มาบังเกิดเป็นมนุษย์ที่ถึงพร้อม

๒.๓.๖ ศีลของคฤหัสถ์

ในพระไตรปิฎก บุคคลที่นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งเรียกว่า พุทธบริษัท มี ๔ ประเภท คือ

๑. ภิกษุ หมายถึง ผู้ชายที่บวชเป็นพระในพระพุทธศาสนา
๒. ภิกษุณี หมายถึง ผู้หญิงที่บวชเป็นพระในพระพุทธศาสนา
๓. อุบาสก หมายถึง คฤหัสถ์ผู้ชายที่แสดงตนเป็นคนนับถือพระพุทธศาสนา โดย

ประกาศถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

๔. อุบาสิกา หมายถึง คฤหัสถ์ผู้หญิงที่แสดงตนเป็นคนนับถือพระพุทธศาสนา โดยประกาศถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ เมื่อแบ่งตามสถานภาพทางเพศ ได้ ๒ เพศ คือ ๑. เพศชาย ได้แก่ ภิกษุ, อุบาสก ๒. เพศหญิง ได้แก่ ภิกษุณี, อุบาสิกา เมื่อแบ่งตามสถานภาพทางศาสนา ได้ ๒ สถานะ คือ ๑. นักบวช (บรรพชิต) ได้แก่ ภิกษุ, ภิกษุณี ๒. ชาวบ้าน (คฤหัสถ์) ได้แก่ อุบาสกและอุบาสิกา ทำไมผู้หญิงจึงปรารถนาบวชเป็นภิกษุณี เพราะว่าในฐานะเป็นอุบาสิกา ก็สามารถปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุมรรคผลนิพพานได้แล้ว เมื่อย้อนถามว่า ทำไมผู้ชายจึงบวชเป็นภิกษุได้ เหตุว่าในฐานะ

เป็นอุบาสก สามารถปฏิบัติธรรม เพื่อบรรลุมรรคผลนิพพานได้ ผู้เขียนพยายามค้นคว้าหาคำตอบเรื่องนี้เป็นเวลานาน คำตอบที่น่าพึงพอใจที่สุด ศึกษาได้จากพุทธวจนะในสามัญญผลสูตร ที่ว่า “ขรवास (การอยู่ครองเรือนเป็นชาวบ้าน) คับแคบ เป็นทางมาแห่งธุลี บรรพชา (การออกบวชเป็นบรรพชิต) เป็นทางปลอดโปร่ง การที่บุคคลผู้อยู่ครองเรือนจะประพาสพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยสิ้นเชิง ดุจสังข์ขัด มิใช่ทำได้ง่าย

ศีล สำหรับคฤหัสถ์ คือข้อกำหนดอย่างต่ำของมนุษย์ เพื่อเสริมสร้างคุณค่าของชีวิตทั้งต่อตนเองและสังคมให้อยู่อย่างสงบสุข ดำเนินชีวิตอย่างไม่มีโทษ โดยถือความถูกต้องเป็นหลัก ผู้ใดประพฤติดุกปฏิบัติย่อมได้รับความดีงามเป็นผล ผู้ใดไม่ปฏิบัติตามย่อมได้รับความชั่วเป็นผล และมีความสัมพันธ์กับเรื่องของการกรรมโดยตรง ซึ่งผู้ปฏิบัติตาม หรือไม่ปฏิบัติตาม ย่อมจะต้องได้รับผิชอบต่อกฎธรรมดาดำเนินชีวิต

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์^{๔๒} ได้ให้ความหมายของศีลไว้ว่า ศีล แปลตามศัพท์ว่า ปกติ มีความหมายว่า คนที่มีจิตเป็นปกติ ไม่ถูก โลภะ โทสะ โมหะ ครอบงำ และชักนำไปในทำชั่วทำผิด เมื่อเป็นเช่นนั้นจิตก็เป็นปกติ เมื่อจะทำอะไรทางกายด้วยจิตที่เป็นปกติ ก็ไม่ทำกายทุจริต เมื่อพูดอะไรทางวาจา ก็ไม่พูดวจีทุจริต เมื่อคิดเรื่องอะไรทางใจ หรือทางมนะ ก็ไม่คิดเป็นมโนทุจริต เพราะฉะนั้น จิตจึงเป็นศีล ทำทางกาย กายก็เป็นศีล, ทำทางวาจา วาจาก็เป็นศีล คิดทางมนะ มนาก็เป็นศีล แต่ถ้าโลภะ โทสะ โมหะอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้นครอบงำจิต ก็ทำให้คิดอยากได้ ให้คิดล้างผลาญ ให้หลงมกมายที่นี้จิตก็เสียปกติ จิตก็วิปริต เสียศีลภายในทางใจ เมื่อศีลทางใจเสียไปแล้ว ทำอะไรทางกายด้วยอำนาจโลภะ โทสะ โมหะ ก็เป็นกายทุจริต พูดทางวาจาก็เป็นวจีทุจริต คิดทางมนะก็เป็นมโนทุจริต โดยตรงเป็นเช่นนี้ แต่เมื่อมุ่งเอาอาการที่ปรากฏก็คือ ทางกาย ทางวาจา, เพราะทางใจคนอื่นรู้ด้วยไม่ได้ รู้ได้แต่ตนเอง คนที่เว้นจากการทำชั่วทางกายก็เป็นศีลทางกาย, เว้นชั่วทางวาจาก็เป็นศีลทางวาจา, คนที่รักษาศีลกันอยู่ โดยมากเป็นการรักษาศีลทางกายวาจาไม่ถึงทางใจแต่ถึงเช่นนั้นก็ยังดีกว่าไม่มีเสียเลย

ระดับธรรม เป็นข้อเสนอแนะสั่งสอนหรือหลักความประพฤติที่แสดง เป็นไปตามกฎธรรมดาดำเนินชีวิตความดีความชั่วที่เรียกว่ากฎแห่งกรรม ผู้ที่ทำดีทำชั่วหรือรักษาละเมิดศีลย่อมได้รับผลดีผลชั่วเองตามธรรมดาของเหตุปัจจัย หรือตามกฎแห่งกรรมนั้น สองระดับเฉพาะ หรือระดับที่เป็นวินัย คือ เป็นแบบแผนข้อบังคับที่บัญญัติคือ วางหรือกำหนดขึ้นไว้เป็นเสมือนกฎหมาย สำหรับกำกับความประพฤติของสมาชิกในหมู่ชนหรือชุมชนหนึ่ง โดยสอดคล้องกับความมุ่งหมายของหมู่คณะหรือชุมชนนั้น โดยเฉพาะ ผู้ที่ละเมิดบทบัญญัตินี้มีความผิดตามกฎของหมู่ ช้อนเข้ามาอีกชั้นหนึ่ง เพิ่มจากอกุศลเจตนาที่จะได้รับผลตามกฎแห่งกรรมของธรรมชาติ เมื่อพิจารณาตามหลักนี้ หมู่มนุษย์ทั้งหมดมี

^{๔๒} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, นวโกวาท, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๓๖, ๒๕๓๓), หน้า ๑๐.

สภาพต่างหันตามกาลเทศะ ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของภาวะความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง เป็นต้น ดังนั้นสำหรับสังคมมนุษย์ทั่วไปพระพุทธศาสนา จึงแนะนำสั่งสอนหรือเสนอ หลักธรรมที่นิยมกันเรียกว่า ศีล ๕ ไว้เป็นข้อกำหนดอย่างต่ำหรือหลักความจิตใจ จึงเป็นส่วนที่สำคัญ ที่สุดดังนั้นการรักษาศีล จิตใจต้องรักษาศีลนั้นก่อนเพราะหาก

เรื่องของศีล ๕ ถือว่า เป็นเรื่องง่ายที่ยากต่อการจะประพฤติปฏิบัติ คนไทยมีความคุ้นเคยกับศีล ๕ จนไม่ค่อยมีการประพฤติปฏิบัติ มีลักษณะคล้าย ๆ กับเป็นหย้าปากคอกไป ในพระบาลีที่ทรงแสดงส่วนใหญ่นั้น จะทรงแสดงถึงสถานะของคนดีว่า อริยสาวกในโลกนี้เป็นผู้ดเว้นจากปณาดิปาต ไม่พกศาสตราอาวุธเครื่องประหาร มีหิริโอตตปยะ มีความเมตตาเอ็นดู สงสาร มีจิตอนุเคราะห์ต่อสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้บุคคลได้คิดว่าเราเกิดมากับชาติหนึ่ง จะอยู่ในโลกอย่างเป็นคนดีหรืออย่างเป็นคนชั่ว ศีล ๕ จึงเป็นแบบมาตรฐานในการดำเนินชีวิตของคนดีที่มีจุดเริ่มต้นจากการงดเว้นจากการเบียดเบียนประทุษร้ายต่อชีวิตทรัพย์สิน คุ้มครองของบุคคลอื่น

ดังนั้นศีลทั้ง ๕ ประการในยุคต่อมาจึงกำหนดเป็นรูปของการตั้งใจสมาทาน ด้วยการเปล่งวาจาของผู้ประสงค์ต้องการจะรักษาศีล แต่ในทางปฏิบัติแล้ว บุคคลสามารถที่จะให้ศีลบังเกิดขึ้นได้ โดยวิธีงดเว้น ๓ ประการ คือ

๑) สมาทานวิริติ งดเว้นด้วยการตั้งใจสมาทาน ด้วยการอาราธนาศีล การขอศีล มีการให้ศีล ซึ่งหนักไปทางพิธีกรรมที่ไม่ค่อยได้เน้นไปถึงความเปลี่ยนแปลงในด้านจิตใจ ด้านพฤติกรรม

๒) สัมปัตตวิริติ งดเว้นด้วยมโนธรรมสำนึกที่มองเห็นว่าสิ่งเหล่านั้นไม่เหมาะสมไม่ควรที่ตนจะกระทำ เช่นเห็นทรัพย์ที่ควรจะหยิบเอาได้ ก็เกิดมโนธรรม สำนึกละอายแก่ใจ สะดุ้งกลัวต่อบาป งดเว้นไม่หยิบฉวยเอา ศีลลักษณะนี้ ดีกว่าศีลประเภทแรก เพราะสามารถเอาชนะอารมณ์ชั่ววูบทำได้

๓) สมุจเฉทวิริติ งดเว้นอย่างเด็ดขาด ไม่ทำความชั่วนั้นอย่างเด็ดขาด โดยหลักการปฏิบัติจริง ๆ คนจะรักษาศีล ๕ ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ได้นั้น จะต้องเป็นพระโสดาบันขึ้นไป แต่ในทางอ้อมคนแต่ละคนสามารถลดละความชั่ว เช่น ไม่ดื่มสุราตลอดชีวิต ไม่ฆ่าสัตว์ตลอดชีวิต ไม่ประพฤติผิดในกามตลอดชีวิต ไม่ลักทรัพย์ตลอดชีวิต ไม่โกหกหลอกลวงตลอดชีวิต ได้ชื่อว่าเป็นสมุจเฉทวิริติ คือ การงดเว้นตัดขาดในระดับหนึ่งยิ่งขึ้นไปกว่านั้น ศีลทั้ง ๕ ประการมีอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าเบญจธรรม คือ ธรรม ๕ ประการ โดยขั้นตอนของการรักษาซึ่งมีเงื่อนไขที่ควรศึกษาสำเหนียกตามดังนี้^{๔๓}

(๑) ปาณาติปาตา เวรมณี งดเว้นจากปาณาติปาต คือการกระทำชีวิตของสัตว์ให้ตกลงไป การงดเว้นนั้น รวมถึงงดเว้นจากการทำให้บาดเจ็บหรือทรมาน การเบียดเบียนประทุษร้ายคนและสัตว์ให้ได้รับความเดือดร้อน อันเกิดขึ้นจากการกระทำของตนเอง หรือใช้ให้

^{๔๓} พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ),นิเทศธรรม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทแปดสิบเจ็ด(๒๕๔๕) จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๒๒๐.

บุคคลอื่นกระทำตาม ก็เชื่อว่าเป็นการละเมิดศีลหรือผิดศีล การจะกำหนดว่า จะผิดศีลหรือไม่ ท่านให้มองที่องค์ประกอบของการกระทำในแต่ละกรณี ศีลปาณาติบาต มีอยู่ ๕ ข้อ คือ^{๔๔}

๑. สัตว์นั้นมีชีวิต
๒. เรารู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต
๓. ตั้งจิตคิดจะฆ่า
๔. ทำความพยายามที่จะฆ่า
๕. สัตว์นั้นตายด้วยความพยายามนั้น

เมื่อครบทั้ง ๕ ข้อ ก็ถือว่าศีลขาด แต่ถ้าหากว่าไม่ครบ เช่นตั้งใจจะตบยุง ตบลง ไปจนยุงบาดเจ็บเกือบตาย เรียกว่าศีลทะลุ ถ้าตบแต่ผิด เชื่อว่าศีลต่างไป ถ้าเงื้อมมือจะตบแต่หยุดไว้ ได้ไม่ตบลงไปก็ถือว่าศีลพริ้วไป การรักษาศีลจึงต้องไม่ขาดไม่ทะลุ ไม่ต่างไม่พริ้ว

(๒) อทินนาทานา เวมณี การงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขา ไม่ได้ให้ด้วยอาการลักขโมย เป็นเรื่องที่เกิดความสำนึก ยอมรับนับถือสิทธิ ทางทรัพย์สินของบุคคลอื่นว่า ทรัพย์สินของเรา เราก็ไม่ต้องการให้คนอื่นมาล่วงเกินฉันทใด ทรัพย์สินของคนอื่นก็มีลักษณะเช่นเดียวกันเขาย่อมไม่ต้องการให้ใครมาล่วงเกิน มาเบียดเบียน ลักขโมย ของเขา มาทำลายล้างผลาญของ ๆ เขา เพราะฉะนั้น จึงตั้งใจสำรวมระวัง งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย แต่ว่าการละเมิดในส่วนทรัพย์สินของบุคคลอื่นมีข้อที่ควรสังเกตว่าผลประโยชน์ที่เกี่ยวกับทรัพย์สินของบุคคลอื่นนั้น ทรัพย์สินของเขามีจำนวนเท่าไร ควรจะยอมรับตามที่มืออยู่เป็นอยู่จริง ๆ เพราะฉะนั้นการลดคุณค่าของผลประโยชน์ของเขาซึ่งปรากฏมาในรูปลักษณะต่าง ๆ อยู่ในกรอบของการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้เช่นเดียวกัน

อทินนาทาน นั้นท่านกำหนดไว้ว่า^{๔๕}

๑. ทรัพย์สินนั้นเจ้าของของเขาหวงแหน
๒. เราทราบดีว่าทรัพย์สินนั้นเจ้าของหวงแหน
๓. ตั้งจิตคิดจะลัก
๔. ทำความพยายามที่จะลัก
๕. ได้ของนั้นมาด้วยความพยายามนั้น

เนื่องจากเป็นศีล ๕ การได้ทรัพย์สินเหล่านั้นจะต้องได้มาไว้ในครอบครองของตน เมื่อครบองค์ทั้ง ๕ ประการศีลของบุคคลนั้นก็ถือว่าขาด การถือเอาทรัพย์สินของบุคคลอื่น

^{๔๔} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มงคลัตถทีปนี แบล เล่ม ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๙๗.

^{๔๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๘.

ที่ถือว่าได้มาโดยชอบธรรม จึงต้องเกิดขึ้นจากการให้ การสมยอมพร้อมใจ หรือบางครั้งแม้จะหยาบฉวยเอา ก็สามารถทำได้ถ้าเจ้าของทรัพย์ เคยเห็นกันมาเคยคบกันมา ได้พูดกันไว้ และเมื่อถือเอาไปแล้วเจ้าของเขารู้เข้า เขาก็พอใจ หากว่าเจ้าของเขาไม่รู้เกิดไม่พอใจก็ต้องใช้คืนให้เขาไป

ทรัพย์สินนั้น เป็นวัตถุสาม เป็นโลกีย์ทรัพย์ ปัญหาที่เกี่ยวกับทรัพย์สิน จึงเกิดขึ้นได้เป็นอันมาก จะทำให้บุคคลไปล่วงเกินสิทธิในทรัพย์สินของบุคคลอื่นได้ ด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งเมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว ก็คือ การถือเอา การดัดรอน การทำลายสิทธิคุณค่าของทรัพย์สินที่มีเจ้าของหวงแหน ด้วยการปล้น จี้ การลักขโมย การยักยอก การสับเปลี่ยน การซ่อนของไว้ การนำของผ่านด่านซึ่งจะต้องเสียภาษีแล้วไม่เสีย เป็นการทำลายสิทธิประโยชน์ซึ่งรัฐควรจะได้จากค่าภาษี การสมรู้ร่วมคิดกับโจร การปลอมแปลงสินค้ามีค่าน้อยเป็นสินค้ามีค่ามาก การใช้เครื่องใช้เครื่องตวงเครื่องวัด ซึ่งไม่เป็นไปตามความจริง ล้วนแล้วแต่ได้ชื่อว่าเป็น อทินนาทาน คือการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ทั้งนั้น อทินนาทาน การเกิดขึ้นด้วยการลักขโมย ด้วยตนเอง ด้วยการสั่งคนอื่น การยักยอกพวกขโมย การพอใจยินดีในของที่ได้มาในทางที่ผิด อยู่ในขอบข่ายอทินนาทานทั้งนั้น

(๓) กาเมสุมิจฉาจารา เวมณี งดเว้นจากการประพฤติดิในทางประเวณี คือ การมีเพศสัมพันธ์กับหญิงที่มีคู่ครอง หรือผู้ชายที่มีคู่ครองอยู่แล้ว ได้ชื่อว่าเป็นการทำลายประเพณีการสืบเชื้อสายของบุคคลผู้นั้นให้สับสน เช่น นาย ก.แต่งงานกับนาง ข. คบชู้กับนาย ค. เมื่อลูกเกิดมาแล้วกลายเป็นลูก นาย ก. ทำให้เชื้อสายประเพณีของนาย ก. วิปริตออกไปจากเชื้อสายของตน ในทางปฏิบัตินั้น ท่านมักจะเน้นไปที่ผู้หญิง ซึ่งผู้ชายไม่ควรล่วงละเมิด แต่ระดับศีลจะมองไปในแง่ของความเป็นชู้ เป็นหลักสำคัญ แต่ระดับธรรมปฏิบัติแล้ว ท่านได้จำแนกประเภทของหญิงออกไปเป็น ๒๐ ประเภท^{๔๖} ๗ ประเภทแรก ถ้าล่วงเกินไปแล้วก็ไม่ถึงกับเป็นกาเมสุมิจฉาจาร คือ

๑. หญิงที่มารดารักษา
๒. หญิงที่บิดารักษา
๓. หญิงที่บิดามารดารักษา
๔. หญิงที่พี่น้องชายรักษา
๕. หญิงที่พี่น้องหญิงรักษา
๖. หญิงที่ญาติรักษา
๗. หญิงที่โคตรรักษา

หญิงทั้ง ๗ ประเภทนี้ ท่านกล่าวว่าไม่เป็นกาเมสุมิจฉาจาร แต่ในแง่ของความเป็นสุภาพชน ก็จะต้องมีความรับผิดชอบในเรื่องของธรรมะ

๘. หญิงที่ธรรมรักษา เช่น พวกนักบวช

^{๔๖} มหาภารตวิทยาลัย, มงคลดิลกปิณี แบล เล่ม ๒, หน้า ๑๐๑.

๙. หญิงที่ผู้ปกครองรักษา เช่นมีคู่หมั้น
๑๐. หญิงที่กฎหมายห้าม เช่น หญิงในราชสำนัก พวกเจ้าจอม หม่อมห้ามทั้งหลาย
๑๑. หญิงที่ชายไถ่มาด้วยทรัพย์เพื่อเป็นภรรยา
๑๒. หญิงที่สมัครใจอยู่ร่วมกับชาย
๑๓. หญิงที่อยู่ร่วมกับชายเพราะได้สมบัติ
๑๔. หญิงที่อยู่ร่วมโดยได้เครื่องนุ่งห่ม
๑๕. หญิงที่ผู้ปกครองเต็มใจให้ชายเอามือจุ่มน้ำร่วมกัน
๑๖. หญิงที่ชายปลดเชริดออกจากศีรษะ
๑๗. หญิงที่เป็นทั้งทาสีและภรรยา
๑๘. หญิงที่เป็นทั้งลูกจ้าง ทั้งภรรยา
๑๙. หญิงที่เป็นเชลยศึก
๒๐. หญิงที่ชายอยู่ด้วยเพียงชั่วคราวได้แก่หญิงโสเภณี

ถ้าชายใดเกี่ยวข้องกับหญิงเหล่านี้ ก็ถือว่าเป็น กาเมสุมิจณาจาร การล่วงละเมิด ถือเป็นการประพฤติดิในกามนั้น ท่านกำหนดองค์สี่ไว้ ๓ ข้อ คือ วัตถุที่ไม่ควรล่วง แต่บุคคลมีจิต คิดจะเสพและเสพ จิตยินดีเมื่ออวัยวะสัมผัสกันเมื่อพร้อมด้วยองค์ทั้ง ๓ ประการนี้ จึงได้ชื่อว่าเป็น กาเมสุมิจณาจาร คำว่า กาเมสุมิจณาจาร จึงเน้นเฉพาะการล่วงละเมิดในส่วนทางเพศ หรือทาง ประเวณีเท่านั้น

(๔) **มุสาวาทา เวรมณี** งดเว้นจากการพูดเท็จ พูดเท็จก็คือ การพูดซึ่งไม่ ตรงต่อสิ่งที่ตนได้เห็น ได้ยิน ได้สดุดม ได้ลิ้ม ได้จับต้อง ได้รู้มาอย่างไร ไม่ได้พูดไปตามนั้น ลักษณะของคำพูดเท็จ ก็คือ การขยายเรื่องน้อยให้เป็นเรื่องมาก เรื่องเล็กให้เป็นเรื่องใหญ่ หรือว่า ทำเรื่องใหญ่ให้เป็นเรื่องเล็ก ทำเรื่องมากให้เป็นเรื่องน้อย ที่ท่านใช้คำว่าเสริมความ ศีลของมุสาวาท นั้นท่านกำหนดไว้ด้วยองค์ ๕ คือ^{๔๗}

๑. เรื่องนั้นเป็นเรื่องไม่จริง
๒. ตนรู้ว่าเป็นเรื่องไม่จริง
๓. คิดจะกล่าวให้คลาดเคลื่อนจากความจริง
๔. ได้กล่าวข้อความนั้นออกไป
๕. คนฟังได้รับทราบข้อความนั้นแล้วเข้าใจ

เมื่อครบองค์ ๕ ประการนี้ ก็ชื่อว่าเป็นมุสาวาท

^{๔๗} อ่างแล้ว, หน้า ๑๐๗.

(๕) สุราเมรัยมีขบพมาทัญฐานา เวมณี การงดเว้นจากการดื่มสุราเมรัย มาตรฐานการกำหนดความผิดอย่างต่ำไว้ด้วยเมรัย เพราะฉะนั้น อะไรก็ตามที่มีแอลกอฮอล์ระดับ เมรัยขึ้นไป ที่เรียกรวมว่าสิ่งเสพติดให้โทษ ใครสูบ ใครเสพ ฉีด ดม ก็ได้ชื่อว่าเป็นการผิดศีลข้อนี้ เรื่องเสพสุราจึงมีองค์อยู่ ๓ ประการ คือ^{๔๘}

๑. สิ่งนั้นเป็นเครื่องดองของเมา
๒. เรารู้ว่าเป็นเครื่องดองของเมา
๓. ดื่มเข้าไป

สิ่งเหล่านี้เป็นที่ตั้งแห่งความประมาทเพราะตามปกติแล้ว คนจะมีความประมาท อยู่เป็นอันมาก แม้จะไม่ดื่มสุราก็ตาม เมื่อดื่มสุราเข้า การพูด การทำที่ขาดสติก็จะเพิ่มมากยิ่งขึ้น

ศีลทั้ง ๕ ประการนี้ จึงเรียกว่า เบญจเวรวิริติ คือ เป็นการงดเว้นจากเวร จากภัย จาก อันตราย ๕ ประการ ถ้าหากว่าบุคคลงดเว้นจากการเบียดเบียน ทางร่างกาย ทรัพย์สิน คู่ครอง โกหกหลอกลวงบุคคลอื่น ก็เป็นการไม่สร้างเวร สร้างภัย สร้างอันตรายให้แก่ตนเอง และผู้อื่น

๒.๓.๗ ผลการปฏิบัติตามศีล ๕

ศีล ๕ ประการนี้ พระพุทธองค์ได้บัญญัติไว้เราก็ไม่ทราบ ได้ยินแต่ว่ามนุษยธรรม ไม่ได้ กล่าวว่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ เราได้รับทราบกันเพียงว่าเป็นมนุษยธรรม เพราะเป็นธรรมที่เคย สาสสูญไปจากโลก^{๔๙}

๑) ศีล ๕ คือจุดกำหนดของความดีทั้งปวง

ผู้ใดปฏิบัติธรรมคำสั่งสอนของพระบรมศาสดา ให้เกิดผลเกิดประโยชน์ทางมรรคผล นิพพานอย่างแท้จริง ขอยึดมั่นในศีล ๕ ประการ เมื่อท่านมีศีล ๕ ข้อนี้ โดยบริสุทธิ์บริบูรณ์แล้ว ความ มั่นคงของท่านสมบูรณ์ เมื่อเป็นเช่นนั้น ท่านจะปลูกฝังคุณความดีอันใดลงไป คุณความดีอันนั้นใน ภาย ในเวลา และใจของท่านก็จะเต็มบริบูรณ์

๒) ศีล ๕ ป้องกันการฆ่า

การรักษาศีล ๕ เพื่อป้องกันไม่ให้มนุษย์ฆ่ากัน เราพยายามฆ่าเขา เขาต้องพยายาม ฆ่าเรา ก็จะมีการฆ่ากันไปไม่รู้จักหมดสิ้น เขาก็ผูกพยาบาทอาฆาต พยายามแก้แค้น เพราะ

- ปาณาติบาต การฆ่าเป็นเหตุให้เกิดอาการ อาฆาต จ้องแวง และเป็นเหตุให้มนุษย์ เกิดมีการฆ่ากัน
- อทินนาทาน เบียดเบียนทรัพย์สินสมบัติของท่าน ท่านโกรธ ท่านก็ฆ่าเอา

^{๔๘} อ่างแล้ว, หน้า ๑๘๕.

^{๔๙} พระภาวนาพิศาลเถร (พุทธ ฐานิโย), มงคลวจนะ โอวาทพระเถระอันเป็นมงคลยิ่ง, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๖-๑๔๒.

- กาเมสุมิฉาจาร ช่มเหงน้ำใจท่าน ท่านโกรธ ท่านก็ฆ่าเอา
- สุรามัวเมา มอมเมาตัวเอง คุมสติไม่อยู่ เดียวก็ทะเลาะเบาะแว้งกันแล้วได้ฆ่า
กันถ้าหากว่าใครไม่สามารถที่จะรักษาศีล ๕ ได้ตลอดถึงสัตว์เดรัจฉานต้องหนักใจตั้งใจกันเอาอย่างนี้
ขึ้นชื่อว่ามนุษย์จะไม่ฆ่า ไม่เบียดเบียน ไม่ช่มเหง ไม่รังแก

๓) ตัดกรรมตัดเวรด้วยศีล ๕

การทำบาปทำกรรม สิ่งที่เราเรียกว่าเป็นบาป การกระทำด้วยกาย ด้วยวาจา โดยมีใจ
เป็นผู้เจตนา คือมีความตั้งใจ ทำลงไปแล้วเป็นบาปทันที มีละเมิดศีล ๕ ข้อเท่านั้น นอกนั้นไม่มีปัญหา
เพราะฉะนั้น ใครรักษาศีล ๕ ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ จึงเป็นการตัดทอนผลเพิ่มของบาปกรรม

๔) ใช้กิเลสให้เกิดประโยชน์โดยความเป็นธรรมด้วยศีล ๕

สิ่งปรารถนาในสังคัมมนุษย์มี ๕ อย่าง ความมีลาภ ความมียศ สรรเสริญ ความสุข
อำนาจ ทำอย่างนี้ทุกคนปรารถนาและทุกคนมีสิทธิเสรีภาพในการแสวงหาด้วยกันทั้งนั้น แต่ว่าการ
แสวงหานี้ควรจะมีขอบเขต ขอบเขตก็คือศีล ๕ นั่นเอง เราทำอะไรลงไปด้วยอำนาจของกิเลส โลก
โกรธ หลง แต่เราไม่ละเมิดศีล ๕ ข้อใดข้อหนึ่ง

๕) ศีล ๕ ปรับพื้นฐานความเป็นมนุษย์

มนุษย์โดยสมบูรณ์ เราพิจารณาตามหลักดูว่า

- ขณะใดเรามีจิตใจเมตตาปราณี เอื้อเฟื้อ โอบอ้อมอารี ขณะนั้นใจมนุษย์ กายเราก็คือมนุษย์ กายเราเป็นมนุษย์
- ขณะใดใจมีหิริโอตตปปะ आयตอปป สะดุ้งกลัวต่อบาป ไม่อาจทำบาปทั้งในที่ลับ
และที่แจ้ง ขณะนั้น กายนั้น กายเราเป็นมนุษย์ แต่ใจเป็นเทวดา
- ขณะใดที่ใจของเรามันเกิดโหดเหี้ยมขึ้นมา อยากฆ่าใคร ฆ่าอยากด่าใคร ด่า อยาก
ตีใคร ตี ในขณะนั้น กายของเราเป็นมนุษย์ แต่ใจเป็นสัตว์เดรัจฉาน
- ขณะใดที่เราเกิดความเหนียวหนำท้อแท้ไม่เอาไหน ประโยชน์ตนไม่คำนึง
ประโยชน์ท่านก็ไม่เอา ปล่อยชีวิตให้ล่วงเลยไปโดยไม่มีประโยชน์อันใดขณะนั้น กายของเราเป็นมนุษย์
แต่ใจของเราเป็นเปรต
- ขณะใดที่เรามีความรู้สึกสำนึกผิดชอบ ชั่วดี มีจิตใจรู้ ตื่น เบิกบาน สว่าง สะอาดใน
ขณะนั้น กายของเราเป็นมนุษย์ แต่จิตใจของเราเป็นพระสงฆ์ ถ้าสำเร็จอรหัตต์ ก็เป็นพระอริยเจ้า

สรุป ความมุ่งหมายแห่งการบัญญัติศีลที่ทรงแสดงไว้ เป็นหลักการและอุดมการณ์แห่งพุทธ
ธรรม ที่ทรงคุณค่ายิ่ง โดยเฉพาะคุณธรรมขั้นต้น อันได้แก่หลักศีลธรรม กล่าวคือเบญจศีลที่จะเป็น
บาทเบื้องต้นแห่งการเกิดขึ้นแห่งคุณธรรมขั้นสูงต่อไป เพราะเปรียบเหมือนเป็นบันไดที่จะทำให้มนุษย์
ทุกผู้ทุกคนได้ขึ้นไปในขั้นสูงที่สุด ตามกำลังแห่งความสามารถแห่งสติปัญญาของแต่ละคนที่มี เบญจ
ศีล หรือศีล ๕ จึงจำเป็นที่ต้องรักษาให้เกิดมีแก่ทุกคนเพราะจะขาดศีล ๕ นี้ไม่ได้เลย เพราะอาจ

หมายถึง ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ก็จักไม่มีด้วย สิ่งนี้นั่นเองที่ถือกันเป็นประเด็นสำคัญสำหรับความเป็นมนุษย์ และได้พบพระพุทธศาสนา

๒.๓.๘ คีล ๘^{๕๐}

ความหมายของ"คีล๘" และ "อุโบสถคีล "คีล ๘" หรือ "อัฐคีล" (Attha-sila: the Eight Precepts; training rules) ตามพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม หมายถึงการรักษาระเบียบทางกายวาจา ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกายวาจา ให้อย่าง ขึ้นไป ดังนี้

๑. ปาณาติปาตา เวระมะณี (เว้นจากการทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป)
 ๒. อະทินนาทานา เวระมะณี (เว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย)
 ๓. อะพรหมะจริยา เวระมะณี (เว้นจากกรรมอันมิใช่พรหมจรรย์ คือร่วมประเวณี)
 ๔. มุสาวาทา เวระมะณี (เว้นจากการพูดเท็จ)
 ๕. สุราเมรัยเมมฺหะชะปะมาทัฏฐานา เวระมะณี (เว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท)
 ๖. วิกาละโภชะนา เวระมะณี (เว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล คือตั้งแต่เที่ยงไปแล้วจนถึงรุ่งอรุณของวันใหม่)
 ๗. นัจจะคิตะวาทิตะวิสุกะทัสสะนะมาลาคันธะวิเลปะนะธาระณะมัตถะนะวิภูสะนัฏฐานา เวระมะณี (เว้นจากการพ้อนรำ ขับร้อง บรรเลงดนตรี ดูกาละเล่นอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์การทัดทรงดอกไม้ของหอมและเครื่องลูบไล้ ซึ่งใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่ง)
 ๘. อุจจาสะยะนะมะหาสะยะนา เวระมะณี (เว้นจากที่นอนอันสูงใหญ่หุรหุราฟุ่มเฟือย)
- คีล ๘ นี้สมาทานรักษาพิเศษในวันอุโบสถเรียกว่า อุโบสถ หรือ อุโบสถคีล^{๕๑}

- อุโบสถคีล เป็นศีลชั้นสูงของฆราวาส คำว่า "อุโบสถ" นี้ มีความหมาย ๖ ประการ คือ
๑. เป็นชื่อการประชุมสวดปาฏิโมกข์ของพระสงฆ์ ในวันพระ ขึ้น-แรม ๑๕ ค่ำ และแรม ๑๔ ค่ำ เรียกว่า อุโบสถกรรม
 ๒. เป็นชื่อการประพตวิวัตรบางอย่างของลัทธินอกพระพุทธ ศาสนา เช่น ปฏิญญาณตนอดข้าววันหนึ่งบ้าง หรือ ปฏิญญาณ ตนบริโภคเฉพาะน้ำผึ้งบ้าง เรียกว่า อุโบสถ
 ๓. เป็นชื่อของช้างตระกูลหนึ่ง มีสีการเป็นสีทอง เรียกว่า ช้างตระกูลอุโบสถ

^{๕๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔๖.

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๖-๑๗๗.

๔. เป็นชื่อของโบสถ์ เรียกว่า พระอุโบสถ . เป็นชื่อของวันสำคัญในพระพุทธศาสนา (วันพระ) เรียกว่า วันอุโบสถ ๖. เป็นชื่อของการรักษาศีล ๘ ในวันพระขึ้น-แรม ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ แรม ๑๔ ค่ำ (กรณีเดือนขาด) เรียกว่า อุโบสถศีล อุโบสถศีลมีวันพระเป็นแดนเกิด ศีล ๘ ที่รักษาในวัน อื่นนอกจาก วันพระไม่เรียกว่า อุโบสถศีล เรียกว่า ศีล ๘ ธรรมดา "ความหมายของอุโบสถศีล"

อุโบสถศีล มีบทวิเคราะห์ศัพท์ว่า อุปะวะสิตัพโพ อุโปสะโส แปลว่า สภาวธรรมอัน บุคคลทั้งหลายผู้ต้องการด้วยบุญ พึงเข้าไปอาศัยอยู่ (รักษา) ชื่อว่า อุโบสถศีล อุปะกิเลส อุเสติ ทะหะ ตี อุปะตาเปติ วาติ อุโปสะโส ความว่า การกระทำที่กำจัดอุปกิเลส ๑๖ เหาอุปกิเลส ๑๖ ทำให้ อุปกิเลส ๑๖ เตือดร้อน หมายความว่า ทำอุปกิเลส ๑๖ ให้หมดสิ้นไป ชื่อว่า อุโบสถศีล

๒.๓.๙ ความแตกต่างระหว่างอุโบสถศีลกับศีล ๘

๑. อุโบสถศีล กับ ศีล ๘ มีข้อห้าม ๘ ข้อเหมือนกัน
๒. คำอาราธนา (ขอศีล) แตกต่างกัน
๓. อุโบสถศีล มีวันพระเป็นแดนเกิด สมาทานรักษาได้เฉพาะ วันพระเท่านั้น ส่วน ศีล ๘ สมาทานรักษาได้ทุกวัน
๔. อุโบสถศีล มีอายุ ๒๔ ชั่วโมง (วันหนึ่งคืนหนึ่ง) ส่วนศีล ๘ ไม่มีกำหนดอายุในการรักษา
๕. อุโบสถศีล เป็นศีลสำหรับชาวบ้านผู้ครองเรือน หรือเป็นศีล ของชาวบ้าน ผู้บริโศกคาม (กามภคิ) ส่วนศีล ๘ เป็นศีลสำหรับ ชาวบ้านผู้ไม่ครองเรือน เช่น แม่ชี

๑) ศีล ๘ มีข้อที่แตกต่างจากศีล ๕ ดังนี้

- ศีลข้อ ๓ ในศีล ๕ ระดับปกติ คือ ห้ามมีเพศสัมพันธ์กับผู้ที่มีไข้คู่ครอง ของตน (ยังคงมีเพศสัมพันธ์กับคู่ครองของตนได้) แต่ถ้าจะรักษาศีล ๘ จะต้องละเว้นจากการทำ การใด ๆ เพื่อสนองความต้องการทางเพศ
- ศีลข้อ ๖ งดรับประทานอาหารหลังเที่ยงวันหากเลยเที่ยงวันไปแล้ว จะ กินได้เฉพาะน้ำที่คั้นจากผลไม้ , ดอกไม้ หรือใบไม้เท่านั้น และต้องแยกกากออกด้วย เรียกน้ำผลไม้ พวกนี้ว่า "น้ำปานะ"
- ศีลข้อ ๗ งดการประดับร่างกายเพื่อความสวยงาม งดเสพลิงบันเทิงไมใส่ เครื่องประดับ ไม่แต่งหน้า ไม่ใช้น้ำหอมไม่ดูหนัง ไม่ดูละคร ไม่ฟังเพลง ไม่เล่นเกมส์
- ศีลข้อ ๘ งดจากการนอนบนที่นอนซึ่งหรุหร่า นุ่ม หนา มากเกินไป เพราะ จะทำให้ไม่ยากลุกจากที่นอนจนไม่ยากทำความเพียร

๒) ประโยชน์ของการรักษาศีล ๘

๑. ช่วยลดค่าใช้จ่าย

การลดอาหารลงไป ๑ มื้อ ก็เท่ากับว่า รายจ่ายค่าอาหารของเราลดลงไป ๑ มื้อ ด้วยในมือเช้า กับมือก่อนเที่ยง และสิ่งบันเทิง สิ่งประดับร่างกายต่าง ๆ บางครั้งเราก็ต้องเสียเงินเพื่อเข้าถึงพวกนั้นด้วย การลดค่าใช้จ่าย ก็เท่ากับลดภาระการทำงานของตัวเองลงด้วย

๒. อดอาหารบ้าง ก็เป็นผลดีต่อสุขภาพ

เราควรมีช่วงเวลาที่จะบดทอนอาหารได้พักบ้างอันที่จริงแล้ว การกินเยอะ ๆ ไม่เป็นผลดีต่อสุขภาพ กระบวนการเผาผลาญอาหารในร่างกาย ทำให้เกิดอนุมูลอิสระขึ้นเสมอ ซึ่งอนุมูลอิสระที่ว่านี้ หากมีมากเกินไป มันจะทำให้เซลล์อื่น ๆ ในร่างกาย เสียหายได้อาการรับประทาน อาหารไม่ลงในขณะที่ป่วย ก็เป็นกลไกตามธรรมชาติอย่างหนึ่ง ที่จะทำให้เกิดอนุมูลอิสระในร่างกาย น้อยลงสูตรลดน้ำหนักหลาย ๆ สูตร ก็บอกว่า ให้ลดปริมาณอาหารมื้อเย็นลงด้วย

๓. ถนอมสายตา

สิ่งบันเทิงส่วนมาก เราก็ดูจากหน้าจอโทรทัศน์ หรือไม่ก็หน้าจอคอมพิวเตอร์เป็นที่รู้กันว่า การจ้องหน้าจอรังสีนาน ๆ ไม่เป็นผลดีต่อดวงตา การงดเสพสิ่งบันเทิงไป ๑ วัน เท่ากับได้พักสายตาไป ๑ วัน

๔. ฝึกสติ ให้รู้เท่าทันความคิดตัวเอง

คนเรา มักจะโดนความคิดที่ไม่ตั้งใจคิด แล่นผ่านเข้ามาในความคิดเสมอ เนื่องจากถ้าเป็นคนชอบฟังเพลงมาก ฟังจนมีเพลงแว่วเข้ามาในหัวเอง แม้จะไม่มีเสียงเพลงที่เป็นคลื่น ความถี่จากภายนอกมากระทบโสตประสาทจริง ๆ ก็ตามเมื่อเพลงดังขึ้นมาให้หัวตัวเองได้ทำให้ไม่มีสติ อยู่กับตัว และจะไม่รู้เท่าทันความคิดตัวเอง

๕. มีเวลาทำสิ่งที่ควรทำจริง ๆ มากขึ้น

แต่ละวัน ที่ผ่านมา หลายคนหมดเวลาและพลังงานไปกับการหาของบริโภค หรือ การเสพสิ่งบันเทิง มากขนาดไหนเวลาทำงานแล้วเครียด คิดอะไรไม่ออก ก็ไปหาของเหล่านั้น หรือไม่ก็ เล่นเกมส์บางครั้งร่างกายก็อ่อนเพลียมาก แต่กิเลสก็กระตุ้นให้อยากเสพมากคุณ อยากเล่นเกมส์ อยากหาของกินอร่อย ๆ รับประทานลองลดกิจกรรมเหล่านี้ลงไปบ้าง ก็มีเวลามากขึ้น สำหรับทำงาน ที่ค้างไว้ หรือไม่ก็นอนหลับพักผ่อนไปเลย การนอนหลับ เป็นการพักผ่อนที่ดีอยู่แล้ว

๖. ได้ภาคภูมิใจ

ที่ตนเองทำเรื่องดี ๆ ได้จริง ๆ แล้วเราก็จะมีกำลังใจทำเรื่องดี ๆ อย่างอื่นต่อ ความสุข ไม่จำเป็นต้องมาจากการเสพสิ่งเร้าภายนอกเสมอไปหรอก

สรุปความประพจน์ที่ดีงามขั้นอุโบสถศีลหรือศีล ๘ เน้นการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการ แสดงออก ทางกาย ทางวาจา เป็นการกระทำที่ปรากฏรูปร่างมองเห็นได้ชัด มีจุดมุ่งหมายเพื่อขัด เกลาจิตใจให้ประณีตยิ่งขึ้น เพื่อกำจัดกิเลสอย่างหยาบ อุโบสถศีลนั้นมีพื้นฐานมาจากนิจศีล แต่ อุโบสถศีลเน้นความประพจน์มากขึ้น มีข้อกำหนดที่เป็นสิกขาบท ที่ละเอียดอ่อน เรียบง่าย เมื่อ

พิจารณาก็จะทราบได้ถึงความเป็นอยู่ของพระอริยบุคคล รวมทั้งวิถีชีวิต ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นว่าบุคคลถ้าประพฤติตามรอยพระอริยบุคคลพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขความเจริญ ย่อมมีผลมากมีอานิสงส์มาก

บุคคลที่นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งเรียกว่า “พุทธบริษัท”^{๕๒} มี ๔ ประเภท คือ

๑. ภิกษุ หมายถึง ผู้ชายที่บวชเป็นพระในพระพุทธศาสนา
๒. ภิกษุณี หมายถึง ผู้หญิงที่บวชเป็นพระในพระพุทธศาสนา
๓. อุบาสก หมายถึง คฤหัสถ์ผู้ชายที่แสดงตนเป็นคนนับถือพระพุทธศาสนา โดย

ประกาศถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ

๔. อุบาสิกา หมายถึง คฤหัสถ์ผู้หญิงที่แสดงตนเป็นคนนับถือพระพุทธศาสนา โดยประกาศถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ เมื่อแบ่งตามสถานภาพทางเพศ ได้ ๒ เพศ คือ ๑. เพศชาย ได้แก่ ภิกษุ, อุบาสก ๒. เพศหญิง ได้แก่ ภิกษุณี, อุบาสิกา เมื่อแบ่งตามสถานภาพทางศาสนา ได้ ๒ สถานะ คือ ๑. นักบวช (บรรพชิต) ได้แก่ ภิกษุ, ภิกษุณี ๒. ชาวบ้าน (คฤหัสถ์) ได้แก่ อุบาสกและอุบาสิกา ทำไมผู้หญิงจึงปรารถนาบวชเป็นภิกษุณี เพราะในฐานะเป็นอุบาสิกา ก็สามารถปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุมรรคผลนิพพานได้แล้ว เมื่อย้อนถามว่า ทำไมผู้ชายจึงบวชเป็นภิกษุได้ เหตุว่าในฐานะเป็นอุบาสก สามารถปฏิบัติธรรม เพื่อบรรลุมรรคผลนิพพานได้ ผู้เขียนพยายามค้นคว้าหาคำตอบเรื่องนี้เป็นเวลานาน คำตอบที่น่าพึงพอใจที่สุด ศึกษาได้จากพุทธวจนะในสามัญญผลสูตร ที่ว่า “ฆราวาส (การอยู่ครองเรือนเป็นชาวบ้าน) คับแคบ เป็นทางมาแห่งธุลี บรรพชา (การออกบวชเป็นบรรพชิต) เป็นทางปลอดโปร่ง การที่บุคคลผู้อยู่ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยสิ้นเชิง ดุจสังข์ขจัด มิใช่ทำได้ง่าย

๒.๓.๑๐ อานิสงส์ของศีล

คือ คุณความดีของศีล มีดังนี้

๑. ศีลทำให้ปราศจากเวรภัย
๒. ศีลทำให้เป็นคนมั่งคั่งตั้งหลักฐานได้
๓. ศีลทำให้ถึงความดับทุกข์เย็นใจได้
๔. ศีลทำให้ชื่อเสียงที่ดั่งามฟุ้งไป
๕. ผู้มีศีล จะเข้าไปในสังคมใด ย่อมเป็นผู้แก่แล้วกล้า อดอาจไม่เก้อเขิน
๖. ผู้มีศีล เมื่อตายย่อมเข้าถึงสุคติภพ (โลกสวรรค์)
๗. ผู้มีศีลไม่หลงตาย

^{๕๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) พจนานุกรมพุทธศาสน์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐ (เอส.อาร์ พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด : กรุงเทพมหานคร, พ.ศ. ๒๕๔๖), หน้า ๑๖๒.

ศีลมีประโยชน์โดยรวม ๒ ด้านคือ

๑. เพื่อความสงบสุขของสังคม คือเพื่อป้องกันการล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่น อันจะส่งผลให้เกิดการทะเลาะเบาะแว้ง ความหวาดระแวง และความวุ่นวายในสังคม

๒. เพื่อพัฒนาจิตใจของผู้ที่ถือศีลนั่นเอง เพราะศีล ๕ นั้น ถูกบัญญัติขึ้นมาเพื่อควบคุม ไม่ให้มีการแสดงออกทางกาย หรือทางวาจา ไปในทางที่ตอบสนองอำนาจของกิเลสการทำผิดศีลแต่ละครั้ง ก็คือการยอมให้กิเลสสามารถครอบงำจิตใจได้อย่างเต็มที่ จนถึงขั้นส่งผลให้มีการแสดงออกทางกายหรือทางวาจานั้นเอง ดังนั้น การทำผิดศีลแต่ละครั้ง จึงทำให้จิตหยาบกระด้างขึ้นตามลักษณะของกิเลสที่ครอบงำจิตอยู่นั้น ถ้ายิ่งทำผิดศีลมากครั้ง และบ่อยครั้งมากขึ้นเท่าไร จิตก็ยิ่งหยาบกระด้างขึ้นไปเรื่อยๆ เมื่อจิตหยาบกระด้างขึ้น ก็ทำให้สามารถทำผิดได้รุนแรงมากขึ้นไปเรื่อยๆ ซึ่งก็จะส่งผลให้จิตหยาบกระด้างหนักขึ้นไปอีก เป็นวังวนพอกพูนไม่รู้จบสิ้น

ทั้งนี้เพราะโดยทั่วไปนั้น คนเราจะไม่สามารถทำผิดได้ในขั้นที่หนักกว่าระดับความหยาบกระด้าง หรือระดับความประณีตของจิตที่เป็นอยู่ในขณะนั้น (ดูเรื่องลำดับขั้นของจิต ในหมวดบทวิเคราะห์ ประกอบ) เว้นแต่จะมีเหตุปัจจัย/สิ่งแวดล้อม ที่รุนแรงมากๆ มาบีบคั้น เช่น คนที่เคยตบยุงอยู่เป็นประจำ แต่ไม่เคยฆ่าสัตว์ที่ใหญ่กว่านั้นเลย จิตของเขาจะยอมอยู่ในความประณีตระดับนั้น เขาย่อมสามารถตบยุงได้ ด้วยความรู้สึกที่ราบเรียบเป็นธรรมดา เพราะการกระทำนั้น อยู่ในขั้นที่ไม่หยาบเกินกว่าสภาพจิตปกติของเขาแต่ถ้าให้เขาไปฆ่าเปิดฆ่าไก่ เขาย่อมจะรู้สึกว่าจะไม่อยากจะทำ และเมื่อถูกเหตุการณ์บีบบังคับ ทำให้เขาเลี่ยงไม่ได้ เขาย่อมจะทำได้ด้วยความรู้สึกที่ต้องฝืนใจเป็นอย่างมาก เพราะเป็นสิ่งที่หยาบกว่าสภาพจิตปกติของเขานั้นเองและหลังจากนั้น เมื่อเขาต้องฆ่าเปิดฆ่าไก่ อีก เป็นครั้งที่ ๒, ๓, ๔, เขาย่อมจะสามารถทำได้ ด้วยความรู้สึกที่ฝืนใจน้อยลงไปเรื่อยๆ จนในที่สุดก็จะต้องไม่ต้องฝืนใจเลย เพราะจิตของเขาจะหยาบกระด้างขึ้นเรื่อยๆ ตามจำนวนครั้งที่ทำลงไป ตั้งแต่ครั้งที่ ๑, ๒, ๓, ๔, แล้วหลังจากนั้น เขาก็ยอมที่จะฆ่าสัตว์ที่ใหญ่ขึ้นไปได้มากขึ้นเรื่อยๆ ตามวังวนเช่นเดียวกันนี้ ผู้ดำเนินการเคยฟังคำให้สัมภาษณ์ของอดีตมือปืนรับจ้าง ได้ความว่ามือปืนโดยทั่วไปนั้น เมื่อต้องฆ่าคนครั้งแรก จะทำได้ด้วยความรู้สึกที่ต้องฝืนใจ และทำใจได้ยากลำบากมาก และหลังจากทำงานครั้งแรกนั้นสำเร็จแล้ว ก็จะมีสุขใจอยู่หลายวันกว่าจะสงบลงได้ แต่พอทำครั้งที่ ๒, ๓, ๔, ๕ ก็จะได้โดยสะดวกใจขึ้นเป็นลำดับ จนกระทั่งประมาณครั้งที่ ๖ หรือ ๗ ก็จะได้ด้วยความรู้สึกที่ราบเรียบเป็นปกติไม่เฉพาะการทำผิดศีลข้อแรก คือการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเท่านั้นที่อยู่ในวังวนแบบนี้ การทำผิดศีลข้ออื่นๆ ก็หนีไม่พ้นวังวนนี้เช่นกัน ซึ่งส่งผลให้คนที่ผิดศีลนั้น มีจิตใจที่หยาบกระด้างขึ้นเรื่อยๆ ไม่รู้จักจบจักสิ้น ทำให้เขาต้องห่างไกลจากความสุขอันประณีต ละเอียดอ่อนออกไปทุกที ต้องอยู่กับสภาพจิตที่เรื้อรัง หยาบกระด้างขึ้นทุกขณะครั้นพอได้มีโอกาสมารักษาศีล กิเลสทั้งหลายเหล่านั้นจึงครอบงำจิตใจได้น้อยลง เพราะถูกบังคับ ควบคุมไว้ตลอดเวลา เพื่อไม่ให้แสดงผลฤทธิ์รุนแรงจนถึงขั้นแสดงตัวออกมาทางกาย หรือทางวาจา กิเลสจึงมีกำลังอ่อนลงเรื่อยๆ ส่งผลให้จิต

ประณีต ละเอียดอ่อนขึ้นไปเรื่อยๆ เช่นคนที่เคยฆ่าเป็ดฆ่าไก่อยู่เป็นประจำนั้น ถ้าเขาว่างเว้นจากการฆ่าสัตว์เป็นเวลานานๆ ครั้นต่อมาเขาต้องกลับไปฆ่าเป็ดฆ่าไก่อีก เขาก็คงจะทำได้ด้วยความรู้สึกที่ยากลำบาก ต้องฝืนใจมากกว่าในครั้งสุดท้ายที่เขาเคยทำมา ทั้งนี้ก็เพราะ จิตใจของเขาเริ่มประณีตขึ้นมาแล้วนั่นเอง

การถือศีลแต่ละข้อนั้น จะส่งผลให้เกิดการขัดเกลา การปรับปรุงพัฒนาจิต ในทิศทางที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกิเลสที่คอยบงการให้การกระทำผิดศีลข้ออื่นๆ เกิดขึ้น ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

๑) การฆ่าสัตว์ กิเลสตัวหลักที่คอยบงการก็คือโทสะ (ความโกรธ) คือความไม่พอใจในสัตว์ที่ถูกฆ่านั้น กิเลสตัวรองก็คือโลภะ (ความโลภ) เพราะบางคนฆ่าสัตว์เนื่องจากความโลภเข้าครอบงำ เช่น อยากได้เงินค่าจ้าง ต้องการสัตว์นั้นมาเป็นอาหาร ความหวงแหนในทรัพย์สินสมบัติของตน จึงฆ่าสัตว์เพื่อปกป้องทรัพย์สินนั้น เพื่อให้คนยอมรับในความกล้าหาญ หรือเพื่อลาภยศที่จะตามมาจึงฆ่าสัตว์ให้คนเห็น ฯลฯ นอกจากนี้ก็ยังมีสาเหตุมาจากกิเลสที่เป็นบริวาร ของโทสะหรือโลภะอีกเช่น ความพยาบาท ความอิจฉาริษยา ความแฉ่งดี ความตระหนี่ ฯลฯ

๒) การลักทรัพย์ กิเลสตัวหลักที่คอยบงการคือโลภะ คือความอยากได้ในทรัพย์สินนั้น กิเลสตัวรองก็คือโทสะ เช่น บางคนลักทรัพย์เพราะความโกรธในตัวเจ้าของทรัพย์สินนั้น ทั้งที่ความจริงแล้ว ไม่ได้อยากได้ของสิ่งนั้นเลย ฯลฯ สาเหตุจากกิเลสที่เป็นบริวารก็เช่น ความพยาบาท ความอิจฉาริษยา ความแฉ่งดี ฯลฯ

๓) การประพฤติดินในกาม กิเลสตัวหลักที่คอยบงการคือโลภะ คือความยินดี พอใจในหญิง หรือชายนั้น กิเลสตัวรองคือโทสะ เช่น บางคนประพฤติดินในกามเพราะความโกรธในคู่ของตน จึงทำเพื่อประชด หรือโกรธในผู้ที่หวงแหนคนที่เราประพฤติดินด้วยนั้น หรืออาจจะโกรธในตัวคนที่เราล่วงเกินนั่นเองเลยก็ได้ จึงทำการล่วงเกินเพื่อให้คนคนนั้นเจ็บใจ หรือเป็นเพราะอารมณ์ไม่ดี จึงประพฤติดินในกามเพื่อระบายความเครียด ฯลฯ สาเหตุจากกิเลสที่เป็นบริวารก็เช่น ความพยาบาท ความอิจฉาริษยา ทำไปเพื่อโอ้อวด ความแฉ่งดี ฯลฯ

๔) การพุดบด กิเลสตัวหลักที่คอยบงการนั้น อาจเป็นโลภะ หรือโทสะก็ได้ เช่น บางคนโกหกหลอกลวง เพราะอยากได้ทรัพย์ของผู้อื่นมาเป็นของตน บางคนโกหกเพราะความโกรธ เลยโกหกเพื่อให้คนที่ตนโกรธนั้นเดือดร้อน หรือได้รับความเสียหาย บางคนโกหกเพราะกลัวความผิด หรือกลัวความเดือดร้อนที่จะตามมาหากพุดความจริงออกไป ฯลฯ สาเหตุจากกิเลสที่เป็นบริวารก็เช่น ความพยาบาท ความอิจฉาริษยา ความตระหนี่ ความโอ้อวด ความแฉ่งดี ฯลฯ

๕) การดื่มน้ำเมา รวมถึงของมีเมาและสิ่งเสพติดทั้งหลาย อันเป็นสาเหตุให้ขาดสติ ซึ่งจะทำให้เกิดการผิดศีลข้ออื่นๆ ตามมา เพราะสติเป็นสิ่งสำคัญ ที่จะคอยรักษาคุณความดีทั้งหลายไว้ และป้องกัน รักษาจิตจากสิ่งเลวร้ายทั้งหลายกิเลสตัวหลักที่คอยบงการก็คือโลภะ คือความปรารถนา

ในความเพลิตเพลินยินดีอันเกิดจากการดื่ม หรือเสพนั่น กิเลสตัวรองคือโทสะ เช่น บางคนดื่มน้ำเมา หรือเสพสิ่งเสพติดเพราะความเครียด ความกังวลใจ ความทุกข์จากความผิดหวัง (สิ่งเหล่านี้จัดเป็นจิต ในตระกูลโทสะ) ฯลฯ สาเหตุจากกิเลสที่เป็นบริวารก็เช่น ทำไปเพื่อโอ้อวด ความแข่งดี ฯลฯ

การที่การห้ามจิตเพื่อที่จะรักษาศีลให้บริสุทธิ์ในแต่ละครั้งนั้น จะเป็นการขัดเกลา หรือปรับสภาพจิต ให้ประณีตขึ้นจากความหยาบกระด้างของกิเลสตัวใด ก็ขึ้นกับว่ากิเลสที่เกิดขึ้น เฉพาะหน้า ที่พยายามครอบงำจิตให้ทำผิดศีลข้อนั้นในครั้งนั้น เป็นกิเลสตัวใดนั่นเอง การห้ามจิตใน ครั้งนั้น ก็จะเป็นการป้องกันการพอกพูนขึ้นของกิเลสตัวนั้น และในระยะยาวก็จะทำให้กิเลสตัวนั้นๆ อ่อนกำลังลง แต่โดยรวมแล้วการห้ามจิตแต่ละครั้ง ก็ย่อมจะทำให้จิตประณีตขึ้นด้วยกันทั้งนั้น หรือ อย่างน้อยที่สุดก็คือ จะไม่ทำให้จิตหยาบกระด้างมากขึ้นไปอีก

๒.๓.๑๑ โทษของการไม่รักษาศีล ละเมิดศีลข้อแรกคือ การทำลายชีวิต หากทำลาย ชีวิตบุพพการีถือว่าเป็นอนันตริยกรรมคือกรรมหนัก กฎหมายระบุไว้ชัดเจนว่าประหารชีวิตสถานเดียว การฆ่า การทำลายชีวิตซึ่งเป็นการละเมิดศีลข้อ ๑ ผิดทั้งกฎหมายของบ้านเมือง และผิดศีล ผิดหลัก พระพุทธศาสนาด้วย^{๕๓}

สามารถสรุปประโยชน์ของการรักษาศีลไว้ดังนี้

ผู้ตกนรกเพราะการไม่รักษาศีล ได้แก่

๑. เป็นผู้ฆ่าสัตว์
๒. เป็นผู้ลักทรัพย์
๓. เป็นผู้มักประพฤติดีกในกาม
๔. เป็นผู้มักพูดปด
๕. เป็นผู้ตั้งอยู่ในความประมาทด้วยการดื่มน้ำเมา คือ สุราเมรัย และสิ่งเสพติด

อื่นๆ ซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ อย่าง เหล่านี้แล ย่อมตกนรกเหมือนถูกนำตัวไปวางไว้”

ผู้ขึ้นสวรรค์เพราะการรักษาศีล

๑. ผู้เว้นจากการฆ่าสัตว์
๒. ผู้เว้นจากการลักทรัพย์
๓. ผู้เว้นจากการประพฤติดีกในกาม
๔. ผู้เว้นจากการพูดปด
๕. ผู้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท ด้วยการไม่ดื่มน้ำเมาคือสุราเมรัย และสิ่งเสพติด

^{๕๓} ขุมมกัลยาณธรรม, โทษของการละเมิดศีล ๕, (๒๐ กันยายน ๒๕๕๕)

นอกจากนี้วสิน อินทสระ ได้อธิบายประโยชน์และโทษของการไม่รักษาศีลไว้ ดังนี้

๑. เว้นจากการฆ่าสัตว์และเบียดเบียนสัตว์ โดยเป็นการเว้นจากการฆ่าสัตว์ทุกชนิดไม่ว่า เล็กหรือใหญ่ ไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉานล้วนแต่ย่อมรักชีวิตของตนคือ มีเจตจำนงอันแรงกล้าที่จะ รักษาชีวิตของตนไว้ให้นานแสนนาน การเบียดเบียนเช่นฆ่า แสดงถึงความโหดร้ายของบุคคลผู้ทำ ความเดือดร้อนแก่สังคม การเที่ยวฆ่าเขานั้น เมื่อตนเองถูกจับมาฆ่าบ้างกลับอ่อนวอนขอชีวิต หรือ มิฉะนั้นก็พยายามจะหนีเอาตัวรอด คนโหดร้าย จึงเป็นคนเขลาในสายตาของบัณฑิตองค์ของ ปาณาติบาต คือ ศีลข้อปาณาติบาตจะขาดก็ต่อเมื่อประกอบด้วยองค์ประกอบ ๕ ประการ คือ ๑) สัตว์ มีชีวิต ๒) รู้ว่าสัตว์มีชีวิต ๓) จิตคิดจะฆ่า ๔) มีความพยายามฆ่า ๕) สัตตายด้วยความพยายามนั้น เมื่อประกอบด้วยองค์ประกอบ ๕ ประการนี้ศีลย่อมขาด ถ้าไม่พร้อมศีลยังไม่ขาดแต่อาจต่างปร้อยไม่ บริสุทธิ์หมดจด

โทษของปาณาติบาต ปาณาติบาตจะมีโทษมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลาย อย่างคือ ๑) ความใหญ่หรือเล็กของสัตว์ที่ถูกฆ่า ๒) ความมีคุณมากหรือน้อย ๓) เจตนาในการฆ่า รุนแรงเพียงใด ๔) ความพยายามฆ่ารุนแรงเพียงใด สัตว์ที่ว่านี้หมายถึงสัตว์ทั้งเดรัจฉานและมนุษย์ การฆ่าสัตว์ใหญ่ ย่อมบาปมากกว่าสัตว์เล็ก เพราะความพยายามในการฆ่ามีมากกว่ารุนแรงกว่า เจตนาที่รุนแรงกว่า บุคคลยังมีคุณมากเท่าใดบาปในการฆ่าก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น ตัวอย่างเช่น การฆ่า พระอรหันต์ย่อมบาปมากกว่าคนสามัญทั่วไป การฆ่าบิดามารดา ย่อมบาปมากกว่าการฆ่าคนสามัญ ทั่วไป การฆ่าเองหรือใช้ให้คนอื่นฆ่าก็ผิดศีลเท่ากัน ส่วนบาปนั้นคนใจอิจฉาบาปมากกว่าคนทำด้วยเข้าใจ แต่เรื่องนี้ ต้องพิจารณาเป็นรายๆ ไป ถือเอาเป็นตายตัวไม่ได้ ต้องขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง

นอกจากนี้ ปาณาติบาตบุคคล กล่าวคือ บุคคลผู้กระทำความผิดๆ กระทำเป็นอาชญา ซึ่ง ปาณาติบาต ยังต้องประสบโทษอีกหลายอย่าง เช่น

๑. ทำตนให้เป็นที่หวาดหวั่นพรั่นพรึงของผู้อื่นสัตว์อื่น ไม่เป็นที่เอ็นใจแก่ผู้เข้าใจ
๒. สัมสมอกุศลกรรมอันเป็นพาหนะนำตนไปสู่อบายในสัมปรายภพ
๓. ทำจิตใจให้ตกต่ำหมกหมมด้วยอาสวะ คือ ปาณาติบาตอันตนสั่งสมเนื่องๆ เป็นผู้มีมือเปราะเลือด ยากแก่การพัฒนาจิตใจให้บรรลุจุดหมายปลายทาง คือความผ่องแผ้วโดยสิ้นเชิง แห่งจิต หรือนิพพาน

การเว้นปาณาติบาต จึงเป็นสิ่งที่ควรเว้น เป็นการกระทำให้เกิดประโยชน์อย่างหนึ่งและการ ไม่เบียดเบียนกันท่านเรียกว่า อภัยทาน คือ การให้อภัยจัดเป็นทานอย่างประเสริฐอย่างหนึ่งประเสริฐ กว่าทานให้อามิสทาน เพราะบุคคลทั่วไปย่อมรักชีวิตของตนมากกว่าสิ่งของนอกกายของตน

การเบียดเบียน คือ การทำให้ผู้อื่นต้องเดือดร้อนเพื่อความสุขหรือเพื่อประโยชน์ของตน บ้างมีสาเหตุมาจากความโลภบ้าง ความโกรธบ้าง ความหลงบ้าง ต่างจากพยาบาทตรงที่ว่า พยาบาท

นั่น เป็นการผูกเวรจองเวร ผูกใจเจ็บกระทำตอบแทนแก่ผู้ที่ทำตนก่อน ส่วนความเบียดเบียนนั้น อาจทำได้ แม้แก่ผู้ที่ไม่เคยทำอะไรให้ตนเดือดร้อน เบียดเบียนสัตว์เพื่อความสนุกเพลิดเพลินก็มี เช่น ยิงนกตกปลา เพื่อหาความเพลิดเพลินของตน เห็นสุนัขเดินอยู่ก็จับฉวยก้อนดิน ก้อนหิน ขว้างปาด้วยความคะนองมือ การทำเช่นนี้เรียกว่าเบียดเบียน เพราะความคะนองเพื่อสนุกเพลิดเพลินของตน ไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของสัตว์อื่น เช่นเดียวกับพวกชนไก่ กัดปลา ดักนกมาขาย บางคนก็ทำร้ายผู้อื่น เช่นเมื่อไม่พอใจอะไรก็ทำร้ายร่างกายต่อกันโทษของการเบียดเบียน ต้นเหตุของความชั่วทั้งหลายได้แก่ความโลภ โกรธ หลงบุคคลย่อมเบียดเบียนกันเพราะเหตุดังกล่าวนี้ เมื่อคิดเบียดเบียนกันจิตใจก็จะเศร้าหมองเร้าร้อน เป็นทุกข์

ประการหนึ่ง นอกจากนี้ ยังมีการเบียดเบียนตนเอง เช่น การติดยาเสพติด เป็นต้น เป็นการทำลายสุขอนามัยของตน เรื่องนี้ นอกจากเบียดเบียนตนแล้ว ยังเบียดเบียนบิดามารดาด้วย เพราะทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่คนรอบข้างได้ ความวิตกกังวล หมกมุ่นโดยไม่มีเหตุผล คิดมากไปเอง เกรงนั่นกลัวนี่จนทำอะไรๆ มันร้ายไปหมด จนต้องกลายเป็นคนหวาดผวาทนความเชื่อมั่นในตนคุณของการไม่เบียดเบียน คือ ความกรุณานั้นมีคุณอันไพศาลทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นทำให้เป็นคนที่มีจิตใจอ่อนโยน เห็นซึ่งไปถึงทุกข์ของผู้อื่น ความรู้สึกอันนั้นย่อมฉายออกมาทางใบหน้าและแววตา ย่อมก่อให้เกิดเป็นเสน่ห์ดึงดูดให้ผู้อื่นมีความรักใคร่ เคารพนับถือ มีความสุข ความปรารถนาเมื่อได้พบเห็น เป็นแบบฉบับที่ประทับใจ แม้ผู้มีใจกระด้าง เมื่อได้สัมผัสกับความกรุณาของคนเช่นนั้นเข้าก็คลายความกระด้างลงกลายเป็นผู้มีใจอ่อนโยน ควรแก่การปลูกฝังคุณธรรมอื่นๆ ลงไปประโยชน์ของการเว้นการฆ่า และการเบียดเบียนกันนั้น ทำให้มีเมตตากรุณาต่อกันคือ มีความหวังดีต่อกันช่วยเหลือกัน ช่วยกันรักษาพยาบาลเมื่อเจ็บไข้ ช่วยชีวิตกันเมื่ออยู่ในอันตรายผู้ปฏิบัติตนเช่นนี้ย่อมทำให้พ้นจากเวรทั้งปวง

๒. เว้นจากการลักทรัพย์ การลักทรัพย์ คือ การใช้อำนาจของตนโดยมิชอบธรรม ยึดถือเอาสมบัติอันอยู่ในสิทธิครอบครองของผู้อื่น ซึ่งมีเหตุผลของการลักทรัพย์ กล่าวคือ ทรัพย์สินสมบัตินั้น กล่าวโดยทั่วไปได้เกิดขึ้นแก่บุคคลโดยง่าย เขาต้องใช้ความพยายาม ออกแรงกายใช้มาก หรือมีความรับผิดชอบมากในการให้ทรัพย์บังเกิดขึ้น เพื่อนำมาเป็นอุปการะในการเลี้ยงตน มารดาบิดา บุตรภรรยา หรือบ่าวไพร่ให้เป็นสุข การลักขโมยเป็นเรื่องของคนโลกเห็นแก่ได้โดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของผู้อื่น พระพุทธเจ้าทรงดำเนิรอย่างรุนแรงว่า โจรเป็นเสนียดจัญไรในโลก (โจร่า โลกส มิมพพุตา) โจรที่แย่งชิงปล้นเขาขโมยเขา แสดงถึงความสิ้นคิดหมดหนทาง ลดเกียรติแห่งความเป็นมนุษย์ของตนลงองค์ประกอบแห่งอทินนาทาน มี ๕ ประการ คือ ๑) ของผู้อื่นหวงแหน ๒) รู้ว่าเขาหวงแหน ๓) คิดจะลัก ๔) มีความพยายาม ๕) ลักของได้มาด้วยความพยายามนั้นโทษของอทินนาทานอทินนาทานจะมีโทษมากหรือน้อย ก็สุดแล้วแต่องค์ประกอบคือ ๑) ของเล็กหรือใหญ่ มีค่ามากหรือมีค่าน้อย ๒) เจ้าของเป็นบุคคลมีคุณมากหรือมีคุณน้อย ๓) ความพยายามในการขโมยมีมากน้อยเพียงใด คนประกอบอทินนาทานเนื่องๆ สิ้นชีพแล้วต้องตกนรก หากเกิดมาเป็นมนุษย์อีกในภายหลัง

ทำให้ต้องสูญเสียทรัพย์สินอยู่เนืองๆ นอกจากนั้น ยังมีโทษที่เห็นได้อีกหลายประการ เช่น เมื่อเขาจับได้ ฟ้องร้องในโรงในศาลต้องเสียชื่อเสียง เสียทรัพย์สินในการต่อสู้คดี หรืออาจจะต้องติดคุกติดตะราง เสียเวลาของชีวิตไปไม่คุ้มกับทรัพย์สินที่ตนอยากได้ และขโมยมา การโกงต่างๆ จัดเป็นอกุศลนาทานทั้งสิ้น เป็นเหตุให้สูญเสียความเป็นคนดี เสียเวลาในการพัฒนาจิตใจให้ขึ้นสู่ระดับสูง ทำให้สังสารวัฏต้องยาวออกไป คนขโมยเขาครั้งหนึ่ง จิตใจจะต่ำลงครั้งหนึ่ง เป็นการสูญเสียทางจิตใจและความเป็นคนมีเกียรติในสังคม

๓. เว้นจากการประพฤติดุคในกาม (กาเมสุมิจฉาจาร) กาเมสุมิจฉาจาร คือ ความประพฤติล่วงละเมิดในภรรยา หรือสามีของผู้อื่น หรือประพฤตินอกใจสามีสามีของตน เพื่อเข้าใจง่าย พึงพิจารณา ดังนี้

๑. หญิงมีสามีแล้ว ลอบประพฤติดุคในกามกับชายอื่น
๒. ชายลอบประพฤติดุคในกามกับหญิงมีสามีแล้ว
๓. ชาย (มีภรรยาหรือยังไม่มีก็ตาม) ลอบประพฤติดุคในกามกับหญิงที่มารดาบิดาเป็นต้นคุ้มครอง คือยังไม่อนุญาตให้อยู่ร่วมกับชาย
๔. หญิง (มีสามีแล้วหรือไม่มีก็ตาม) ลอบประพฤติดุคในกามกับนักบวชในลัทธิที่ห้ามนักบวชประพฤดิเช่นนั้น
๕. ชาย (มีภรรยาแล้วหรือเป็นโสดก็ตาม) ลอบประพฤติดุคในกามกับนักบวชสตรีในลัทธิที่ห้ามนักบวชประพฤดิเช่นนั้น
๖. ชายหรือหญิงก็ตาม ลอบประพฤติดุคในกามกับเพศตรงกันข้ามผู้ยังเยาว์ (ผู้ซึ่งกฎหมายคุ้มครองอยู่ คือ ไม่ยินยอมให้ใครประพฤติดุคในกามกับผู้เยาว์โดยเฉพาะผู้หญิงผู้เยาว์)
๗. การข่มขืน

เหตุผลในการห้ามกาเมสุมิจฉาจาร

๑. ศีลข้อนี้ ท่านห้ามไว้เพื่อป้องกันความสับสนทางเพศ ซึ่งมีอยู่ก่อกั่นในหมู่มสัตว์เดรัจฉาน เห็นว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่อยู่สูงอยู่แล้วไม่ควรทำเช่นนั้น
๒. เพื่อป้องกันความวุ่นวาย การเบียดเบียนกัน เพราะเรื่องกามเป็นเหตุ จะเห็นได้ว่า ชาวการฆ่ากัน ทำร้ายร่างกายกัน และการแตกร้างกัน ซึ่งปรากฏอยู่ในหน้าหนังสือพิมพ์รายวันนั้น มีกาเมสุมิจฉาจารเป็นเหตุอยู่ไม่น้อย
๓. ชายย้อมหวงหญิงผู้เป็นภรรยาของตน หญิงย้อมหวงชายผู้เป็นสามีของตนมารดาบิดาย้อมหวงธิดาของตนเมื่อธิดาเหล่านั้นยังอยู่ในวัยศึกษา หรือแม้พ้นวัยการศึกษาแล้ว แต่ยังไม่ได้ทำพิธีแต่งงานให้ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม หรือตามประเพณีนิยม เมื่อใครไปล่วงละเมิดในบุคคลอันเป็นที่รักที่หวงแหนดังกล่าว ชื่อว่า ละเมิดสิทธิครอบครองของผู้อื่น ซึ่งเขามีสิทธิครอบครองโดยธรรม

ทำให้เจ้าของสิทธิ์รู้สึกเจ็บช้ำน้ำใจ เป็นการทำลายน้ำใจกัน เป็นเหตุก่อศัตรูคู่แค้นเป็นทางให้มีการเบียดเบียนกันขึ้น ทำให้สังคมวุ่นวาย ไม่ปกติสุข

๔. ตามความเป็นจริงแล้ว ความสุขทางกามมีไม่มากพอที่บุคคลจะลงทุนสร้างบาปก่อกรรมเพื่อแลกเอามา ผู้มีใจสูงไม่ยอมรับความสุขทางกามแม้จะได้มาโดยสุจริต ไม่ต้องกล่าวถึงกามชนิดที่เป็นมิถิฉาจาร

องค์ประกอบของกาเมสุมิฉาจาร กาเมสุมิฉาจารมีองค์ประกอบ ๔ อย่าง ในการล่วงละเมิด คือ ๑) อคมนิยฐาน กล่าวคือ สตรีหรือบุรุษที่ใครๆ ไม่พึงล่วงละเมิดทางกาม ๒) จิตคิดจะเสพเมถุนธรรม ๓) มีความพยายามในการเสพ ๔) การเสพคือ ยิงองคชาติ (อวัยวะสืบพันธุ์) ให้ล่วงเข้าไปพิจารณาตามองค์ประกอบดังกล่าว ผู้ที่ถูกข่มขืนย่อมไม่เสียศีล ข้อกาเมสุมิฉาจาร เพราะไม่มีความสมัครใจ และไม่มีความพยายามในการเสพ ผู้หลับไม่รู้สีกตัวก็ไม่ผิดเหมือนกัน

โทษของกาเมสุมิฉาจาร จะมีโทษมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับอคมนิยฐาน คือ บุคคลที่ถูกล่วงเกินมีคุณมากหรือน้อย อนึ่งมีโทษมากเพราะความพยายามแรงกล้า กิเลสแรง มีโทษน้อย เพราะกิเลสอ่อน ความพยายามน้อย โทษที่กล่าวนั้น คือ ทั้งส่วนที่เป็นบาปกรรมทั้งส่วนที่เกาะอยู่กับจิตของผู้กระทำ และส่วนอันจะนำผู้ประพฤตินั้นไปสู่อบายภูมิในภพหน้า นอกจากโทษดังกล่าวแล้ว ยังมีโทษทางสังคมอีก คือ ผู้ประพฤติล่วงเนืองๆ ซึ่งกาเมสุมิฉาจาร ย่อมถูกบัณฑิตติเตียน ถูกสังคมของผู้ดีรังเกียจ กินแหนง ไม่ไว้วางใจ ไม่อยากคบหาสมาคมด้วย และไม่ยอมให้ลูก เมีย ญาติ พี่น้องคบหาเกี่ยวข้องกับ เพราะเกรงจะเกิดอนาจารกรรมขึ้น เกรงจะมีผลสะท้อนมา ทำให้ครอบครัวของเขาแตกแยกกันผู้มีชื่อนี้ย่อมเป็นที่หวาดระแวงของคนทั้งหลาย นอกจากนี้ยังนำภัยพิบัติมาสู่ตนอีกมีตัวอย่างให้เห็นอยู่เสมอ เช่น ยิงกัน แทงกัน สาดน้ำกรดให้เสียโฉม ถึงเสียชีวิตก็มี ก็เพราะหญิงหึงชายชายหึงหญิงโดยปกติ กาม แม้เป็นไปโดยสัมมาจารก็ยังไม่ได้อยู่ด้วยทุกขโทษอยู่แล้ว เช่น ความต้องเป็นห่วง กังวล หนักอก หนักใจ ความต้องหาเลี้ยงดู ต้องพลัดพรากจากกันเป็นครั้งคราวตามกฎธรรมดาของชีวิต ความต้องเจ็บป่วยของคนอันเป็นที่รัก เป็นเหตุให้ต้องกังวลรักษาพยาบาล กามที่เป็นไปโดยสัมมาจาร ยังก่อทุกขให้เป็นอย่างนี้แล้ว ที่เป็นไปโดยมิฉาจาร ย่อมก่อโทษทุกขเพิ่มขึ้นอีกหลายเท่าเช่น ความหวาดระแวงว่า เขาจะจับได้ กลัวการเสียชื่อเสียง เกรงต่อความผิดทางกฎหมายบ้านเมืองหวาดหวั่นต่อภัยในอบายภูมิเพราะฉะนั้น ท่านจึงสอนให้เว้นจากกาเมสุมิฉาจาร การเว้นสิ่งที่ควรเว้นนี้ชื่อว่าเป็นสัมมากรรมมันตะ การกระทำชอบ เมื่อเว้นมิฉาจารแล้ว ท่านสอนให้มีสทธานโธษ คือความยินดีพอใจในคู่ครองของตน มีความรักใคร่ กลมเกลียวกัน สามัคคีปรองดองกันได้สนิทใจ เพราะไม่มีเหตุสำคัญให้แตกร้าง การรอนเรือนของครอบครัวเช่นนั้นย่อมได้รับความร่มเย็นเป็นสุขไปถึงลูกหลานเป็นตัวอย่างอันดีของลูกหลานที่จะครองเรือนต่อไป

๔. เว้นจากการพูดไม่ชอบ (มิจฉาวจา) การเว้นจากการพูดไม่ชอบ หรือการพูดไม่ดี ๔ อย่างนั้น พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย สัมมาวาจาเป็นไฉน? ภิกษุทั้งหลาย การเว้นจากพูดเท็จ ๑ เว้นจากพูดส่อเสียด ๑ เว้นจากพูดคำหยาบ ๑ เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ ๑ นี้เรียกว่าสัมมาวาจา ” ทรงสอนให้เว้นสิ่งที่ควรเว้นก่อน เมื่อเว้นสิ่งที่ควรเว้นแล้ว เมื่อจำเป็นต้องพูด บุคคลย่อมพูดวาจาที่ควรพูด คือ พูดจริง พูดประสานสามัคคีพูดอ่อนหวาน และพูดมีประโยชน์ การอธิบายในการพูดไม่ชอบนี้ ดังนี้๑. คำเท็จ (มุสาวาทา) คือ การกล่าวให้คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ทั้งๆ ที่รู้ความจริงนั้นอยู่ ส่วนผู้ไม่รู้ความจริงกล่าวคลาดเคลื่อนไป เพราะความเข้าใจผิด หรือเห็นผิดไม่เป็นมุสาวาทา มุสาวาทมีองค์ประกอบ ๔ อย่างคือ ๑) เรื่องไม่จริง ๒) ตนรู้อยู่ว่า เรื่องไม่จริง และคิดจะกล่าวให้คลาดเคลื่อน ๓) มีความพยายามในการกล่าวให้คลาดเคลื่อน ๔) ผู้ฟังรู้เรื่องเข้าใจตามที่บุคคลผู้พูดนั้นพูด เมื่อครบ ๔ อย่างนี้ คือลัทธิมุสาวาทของเขาย่อมขาดโทษของการกล่าวคำเท็จ จะมีมาน้อยที่สุดแล้วแต่ประโยชน์ของผู้อื่นที่การกล่าวเท็จจะหักล้างได้ คือ ถ้าทำลายประโยชน์ของผู้อื่นมากก็มีโทษมาก ทำลายประโยชน์ของผู้อื่นน้อยก็มีโทษน้อยคนที่เรากล่าวเท็จด้วยมีคุณมากหรือมีคุณน้อยก็ทำนองเดียวกัน การกล่าวเล่นเพื่อความสนุกสนาน แม้จะคลาดเคลื่อนจากความจริงก็มีโทษน้อย ซึ่งมีโทษคือ ทำให้ขาดความเชื่อถือ ผู้กล่าวเท็จเนืองๆ ย่อมเป็นที่ดูหมิ่นของผู้อื่น ไม่มีใครเชื่อถือถ้อยคำ แม้จะพูดจริงในบางคราว คนอื่นก็เหมาเอาว่า กล่าวเท็จเหมือนกัน

๑. พูดเท็จ (มุสาวาท) หมายถึง การมีเจตนาที่จะโกหก เอาเรื่องที่ไม่จริงมาพูดทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ผู้ที่กล่าวคำเท็จเป็นคนขลาด กล่าวคือ ไม่เผชิญหน้ากับความจริง จึงต้องหลบเลี่ยงความจริง เมื่อได้กล่าวเท็จแล้วก็ต้องคอยประดิษฐ์เรื่องเท็จอยู่รำไป เพื่อให้คนจับไม่ได้ ต้องลำบาก เพราะคอยจดจำเรื่องคำเท็จ และยังต้องหวาดระแวงห่วงเกรงอยู่เสมอ ไม่นั่นคง ทำทางไม่สง่าผ่าเผย คำเท็จทำให้คนไร้เกียรติยศ

๒. คำส่อเสียด (ปิสุณวาจา) คือ คำส่อเสียดหรือคำพุดยุ้ง โดยนำความข้างนี้ไปบอกข้างโน้น และนำความข้างโน้นมาบอกข้างนี้ เพื่อให้เขาแตกกันด้วยหวังว่า ตนจะเป็นที่รักของผู้นั้นด้วยอาการอย่างนี้ คำส่อเสียดประกอบด้วยองค์ ๕ คือ ๑) คนอื่นที่ฟังทำให้แตกกันได้ ๒) มีเจตนาในการทำให้เขาแตกกัน ๓) ความพยายามอันสืบเนื่องมาจากเจตนา ๔) ผู้อื่นรู้ความนั้นโทษของปิสุณวาจา (คำส่อเสียด) คำส่อเสียดมีโทษน้อย ถ้าคนที่ถูกทำให้แตกกันมีคุณน้อย และมีโทษมาก ถ้าคนที่ถูกทำให้แตกกันมีคุณมาก เมื่อเขายังไม่แตกกันมีโทษน้อย เมื่อเขาแตกกันมีโทษมาก

๓. คำหยาบ (ผรุสวาจา) คำหยาบมีลักษณะดังนี้ ๑) คำด่า หมายถึง กดให้เขาต่ำกว่าที่เป็นจริง ๒) คำประชด หมายถึง ยกให้เขาสูงกว่าที่เป็นจริง ๓) คำกระแทกแตกดัน หรือเสียดสี หมายถึง พูดอ้อมให้ผู้ฟัง หรือผู้ที่ถูกพูดถึงรู้สึกตัวด้วยวิธีอันหยาบคาย ๔) คำกระทบ พูดถึงสิ่งหนึ่งเพื่อกระทบบุคคลหนึ่ง คำเหล่านี้จะเป็นคำหยาบก็ต่อเมื่อออกมาจากเจตนาที่หยาบของผู้พูด หรือต้องมีเจตนาร้าย พูดเพื่อให้เขาเจ็บใจ เพื่อจะได้สนใจตัวที่มีเจตนาร้ายต่อเขาอยู่แล้ว รวมความแล้วคำหยาบ

จะออกมาจากเจตนาร้ายหรือใจที่หยาบ เข้าลักษณะปากร้ายใจดี ใช้ได้ ส่วนใจร้ายปากดีใช้ไม่ได้ แต่คนฉลาดย่อมพยายามให้ดีทั้งปากทั้งใจองค์ประกอบของคำหยาบ คือ ๑) คนอื่น ๒) จิตโกรธ ๓) การพูดคำหยาบออกไปปัญหาว่า การพูดคำหยาบนั้นถึงแม้ว่า จะเป็นการพูดทั้งต่อหน้า และลับหลังล้วนแต่เป็นคำหยาบทั้งสิ้นโทษของคำหยาบ คำหยาบมีโทษน้อย เพราะคนที่ถูกพูดคำหยาบ มีคุณน้อยค่าเช่นนั้น ถ้าพูดกับคนที่มีคุณมากก็มีโทษมาก อีกอย่างหนึ่งคำหยาบที่มีองค์ประกอบไม่พร้อม คือไม่ครบทั้ง ๓ องค์ มีโทษน้อย ส่วนคำหยาบที่ครบองค์ทั้ง ๓ องค์ ศีลกรรมบถชาติมีโทษมาก ส่วนโทษทางโลกนั้นคำหยาบที่ให้โทษที่มองเห็นชัด เช่น เป็นมูลเหตุให้ทะเลาะกัน เบียดเบียนกันประหารกัน จนต้องเสียชีวิตก็มี ต้องขึ้นโรงขึ้นศาล เสียเวลาทำมาหากิน เสียทรัพย์สินเงินทอง คำหยาบทำลายเกียรติยศของผู้พูดและผู้ที่ถูกพูดถึง ทำลายความรู้สึกที่ดีของผู้อื่น ทำลายความสุขความรื่นรมย์ใจของผู้ได้ยินได้ฟัง

๔. คำเพ้อเจ้อเหลวไหล (สัมผัปปลาป) คำเพ้อเจ้าเหลวไหล เป็นคำพูดไร้สาระพูดเล่น สรวลเสเฮฮา เป็นคำพูดที่ออกมาจากบุคคลที่มีใจคะนองหรือปรารภนาให้สนุกกัน ท่านจัดเป็นวิจิตุจริตเพราะทำให้เสียเวลาไปเปล่าๆ ไม่ได้รับประโยชน์ของถ้อยคำ เพราะการเจรจาอย่างมุ่มเมาประโยชน์ของถ้อยคำโทษของสัมผัปปลาป คำเพ้อเจ้อมีโทษน้อยเพราะอาเสวนะน้อย คือ อบรมสังขมน้อย ทำน้อย, มีโทษมาก เพราะอาเสวนะมาก คืออบรมสังขมามาก ทำมาก อนึ่งมีโทษน้อยเพราะคนอื่นมิได้ถือเอาตาม มีโทษมาก เพราะเขาถือเอาตาม หมายความว่าเขาเชื่อ นอกจากนั้น ยังทำให้ผู้พูดเป็นที่เปื้อนหน้าของผู้อื่น เพราะคำพูดของเขาไม่มีค่า ทำให้ตัวผู้พูดไม่มีค่าด้วย คำเพ้อเจ้ออาจเป็นที่พอใจของคนอื่นที่ชอบเพ้อเจ้อด้วยกันบ้าง ชั่วครู่ชั่วคราว แต่ก็ไม่วายนึกดูหมิ่นอยู่ในใจ ผู้คำพูดสุภาพจิตไม่ได้ มีผลประโยชน์ยังยืนส่วนการเว้นจากการเสพสุราและยาเสพติดนั้น เป็นการเบียดเบียนตนเอง และผู้อื่นสามารถสรุปได้ ดังนี้

๑. บุคคลที่ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ มีจิตพยาบาทเมื่อเขาตายไปแล้วย่อมเกิดในทุคติ

๒. บุคคลบางคน ถึงแม้จะเป็นผู้ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกามพูดเท็จ มีจิตพยาบาท เมื่อเขาตายไปแล้วย่อมไปเกิดในสุคติภูมิก็มี

๓. บุคคลบางคนเป็นผู้เว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกามพูดเท็จ มีจิตไม่พยาบาท เมื่อเขาตายไปแล้วย่อมไปเกิดในสุคติภูมิก็มี

๔. บุคคลบางคน ถึงแม้จะเป็นผู้เว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พูดเท็จ มีจิตพยาบาท เมื่อเขาตายไปแล้วย่อมไปเกิดในทุคติสำหรับการให้ผลด้วยการส่งไปเกิดในสุคติ หรือทุคติ นอกจากนี้ ศีลยังมีความสำคัญ ซึ่งทำให้ผู้ที่สามารถรักษาศีล จะต้องทำการศึกษาอันมีรายละเอียด ดังนี้

ศีล หรือเรียกอย่างเต็มๆ ว่า อธิศีลสิกขา หมายถึง สิกขา คือ ศีลอันยิ่งหรือข้อปฏิบัติ สำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง เป็นการอบรมความประพฤติ ระเบียบวินัย ให้มีสุจริตทางกาย วาจา และอาชีพ ด้วยการสำรวมหรือสังวรระวัง ไม่ล่วงละเมิด ข้อที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามและทำตามสิกขาบทที่ทรงบัญญัติ ท่านกล่าวไว้ว่า ศีลเป็นวิติกมปหาน เป็นเครื่องละวิติกมกิเลส คือ กิเลสอย่างหยาบที่เป็นเหตุให้ล่วงละเมิดออกมาถึงกาย วาจา ทำให้เกิดอาณิสส คือ อวิปปฏิสาร หมายถึง ไม่มีความเดือดร้อน ความร้อนใจ ซึ่งตรงกับความหมายอย่างหนึ่งของศีล คือ ความเย็น เพราะได้สำรวมระวังปิดกั้นบาป อกุศล ไม่ให้เกิด จึงมีกายวาจาที่สงบ ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนเมื่อตั้งอยู่ในศีล ย่อมไม่มีวิปปฏิสาร เพราะอวิปปฏิสารนี้ จึงเกิดความปราโมทย์ จึงเกิดปิติ จึงเกิดปัสสัทธิ เพราะกายมีปัสสัทธิ จึงมีสุข จิตจึงเบาสบาย เป็นความดีงามในเบื้องต้น ซึ่งจะนี้เป็นพื้นฐานในการเจริญสมาธิ หรือ อธิจิตตสิกขาต่อไป^{๕๔}

เมื่อมีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย จะช่วยเร่งให้ปฏิบัติรักษาศีลแห่งตนโดยเคารพ ไม่ล่วงละเมิดศีล ด้วยมีความจงรักภักดี เคารพในสิกขาบท อันเป็นพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ เคารพต่อพระพุทธเจ้าเป็นศาสดา เคารพต่อพระสงฆ์ ทั้งในฐานะที่เป็นอาจารย์ และในฐานะที่เป็นสังคมแห่งความดีงาม ไม่ควรแก่การสร้าง ความเสื่อมเสีย ด้วยการละเมิดศีลอันเป็นข้อปฏิบัติในการอยู่ร่วมกัน ที่ก่อให้เกิดความสงบสุขและความดีงามในสังคมการที่พุทธศาสนิกชนมีศรัทธา รับเอาพระรัตนตรัยเป็นสรณะทำการรับศีลและปฏิญาณว่าจะปฏิบัติตามนั้น ด้วยมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัยอยู่ มีความศรัทธาในกุศลธรรม คือ ศีล ศรัทธาจะเป็นเหมือนร่องไหลประจำของกระแสความคิด หากเมื่อได้รับรู้อารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่เกินกำลังของศรัทธาที่มีอยู่ กระแสความคิดก็จะวิ่งแล่นไปตามร่องหรือแนวทางที่ศรัทธาเตรียมไว้ ทำให้ไม่คิดไปในทางอื่นหรือทางที่ผิดศีลธรรม การฝึกอบรมตนในระดับศีลนี้ศรัทธามีบทบาทสำคัญมาก สำหรับผู้ที่ยังไม่เกิดปัญญา เห็นโทษของการล่วงละเมิดศีล เห็นอาณิสสของการมีศีล ผู้ที่ยังไม่หมดกิเลส ศีลจะดำรงอยู่ได้ด้วยศรัทธา แต่เพื่อให้เกิดการพัฒนาตนจนถึงระดับปัญญา ศรัทธานั้น ควรเป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา เพราะหากอาศัยศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา ก็อาจมีโทษมาก กลายเป็นตัวขัดขวางการสร้างปัญญาเสียเอง นอกจากเหตุผลดังกล่าวแล้วในวัฏฏปมสูตร ยืนยันถึงขณะเมื่อใกล้ตายว่า “เมื่อจิตเศร้าหมองย่อมเข้าถึงทุกคติ เมื่อจิตไม่เศร้าหมองย่อมเข้าถึงสุคติ”

จากหลักฐานดังกล่าว ในขณะที่จิตจวนจะดับ ถ้าจิตของผู้ใดนึกถึงและยึดมั่นอยู่ในกุศลกรรมผู้นั้นตายแล้วจึงไปเกิดในสุคติภูมิ และถ้าจิตผู้ใดนึกถึงและยึดมั่นอยู่ในอกุศลกรรมผู้นั้นตายแล้ว

^{๕๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๖๐๓ – ๖๑๙.

จึงไปเกิดในทุคติภูมิ ตามอำนาจของอาสังกรรมสำหรับการให้ผลในการดำเนินชีวิตในชาติปัจจุบันนี้ ในจุฬามมวิภังคสูตร^{๕๕} พระพุทธองค์ทรงจำแนกการให้ผลของการปฏิบัติตนที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตปัจจุบัน โดยสรุปได้ ดังนี้

๑. ผู้ใดฆ่าสัตว์ เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ ทำให้มีอายุสั้น
๒. ผู้ใดไม่ฆ่าสัตว์ เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ ทำให้มีอายุยืน
๓. ผู้ใดเบียดเบียนสัตว์ เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ ทำให้มีโรคมาก
๔. ผู้ใดไม่เบียดเบียนสัตว์ เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ ทำให้มีโรคน้อย
๕. ผู้ใดมักโกรธ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ จะมีผิวพรรณทรมานหน้าตาไม่สวย
๖. ผู้ใดมักไมโกรธ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ จะมีผิวพรรณดี หน้าตาสวย
๗. ผู้ใดมีใจอิจฉาริษยาผู้อื่น เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้ไม่มีอำนาจวาสนามาก
๘. ผู้ใดมีใจไม่ริษยาผู้อื่น เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้มีอำนาจวาสนามาก
๙. ผู้ใดมีความตระหนี่ ไม่บริจาคทาน เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้เป็นคนยากจน
๑๐. ผู้ใดมีใจเสียสละ ให้ทาน เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้เป็นคนร่ำรวยมีทรัพย์ มาก
๑๑. ผู้ใดไม่อ่อนน้อมถ่อมตน เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้เกิดในตระกูลต่ำ
๑๒. ผู้ใดอ่อนน้อมถ่อมตน เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้เกิดในตระกูลสูง
๑๓. ผู้ใดไม่ชอบแสวงหาความรู้ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้เป็นคนโง่เขลา
๑๔. ผู้ใดชอบแสวงหาความรู้ เมื่อมาเกิดเป็นมนุษย์ ทำให้เป็นคนเฉลียวฉลาด

โทษแห่งศีลวิบัติโดยสุดต้นตอ มีอาทิอย่างนี้ว่า โทษแห่งศีลวิบัติของภิกษุผู้ทุศีลมี ๕ อย่างเหล่านี้^{๕๖}

- ไม่เป็นที่พอใจของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
- เป็นผู้ที่เพื่อนพรหมจารีทั้งหลายไม่พึงพราสอน
- เป็นผู้ที่มีทุกข์ใจเพราะการครหาความเป็นผู้ทุศีล
- เป็นผู้มีความร้อนใจเพราะการไม่สรรเสริญของผู้มีศีลทั้งหลาย
- เป็นผู้ที่มีผิวพรรณเศร้าหมอง
- เป็นผู้ไม่สะอาด
- เป็นผู้ไม่ควรอยู่ร่วมด้วย
- เป็นผู้ไม่ควรบูชาต่อเพื่อนพรหมจรรย์

^{๕๕} ม.อ.(ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๕๑.

^{๕๖} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๔๙/๙๓.

- เป็นผู้ไม่ควรบรรลุลหรรณวิเศษ
- ถึงแม้เป็นผู้สำคัญอยู่ว่าเป็นสุข ก็ถือว่าเป็นทุกข์ เพราะเป็นผู้มีส่วนแห่งทุกข์ ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในอัครคิกขันธปริยายสูตร^{๕๗}

สรุป จากที่กล่าวมานี้ บุคคลได้ปฏิบัติอย่างใดไว้ ก็ย่อมได้รับผลตามที่ตนสั่งสมนั้น เมื่อ กระแสแห่งกรรมนำไปสู่สภาพอย่างใด ย่อมได้รับสภาพอย่างนั้น เพราะผลของกรรมย่อมเป็นไปตาม เจื่อนไขแห่งเหตุปัจจัย ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงสอนให้สั่งสมแต่กรรมดี เพื่อที่จะเป็นวิถีทางสู่ความ สันติธรรม ศิล จึงกำหนดด้วยข้อเท็จจริงตามกฎธรรมชาติ การละเว้นความชั่วให้เกิดคุณความดี ทั้งหลายโดยมีกรรมเป็นแรงจูงใจ กรรมนั้น มีเจตนาหรือความตั้งใจเป็นเครื่องกำหนดในการกระทำ ศิลจึงเป็นพื้นฐานในการอบรมด้านความประพฤติ ระเบียบ วินัย มีความสุจริต กาย วาจา และ อาชีวะ โดยมีการละเว้นความชั่วหรือเว้นจากข้อห้ามเป็นลักษณะของศิล ผู้รักษาศิล พึงรักษาศิลเท่าชีวิต หรือยิ่งกว่าชีวิต เหมือนจามรีรักพวงหาง หรือมารดารักบุตรสุดที่รักคนเดียว และบุคคลผู้มีนัยน์ตา ข้างเดียวรักษาทองแหวนนัยน์ตานั้น ธรรมดาจามรีนั้นมีพวงหางที่สวยงามมาก เป็นพุ่มพวงและ สะอาด ถ้าถูกนายพรานเนื้อโลยิงกำลังวิ่งไปอยู่ บังเอิญพวงหางหรือขนไปติดกับเรียวหนามมันจะ หยุดแกะเสียก่อน จะไม่ยอมให้ขนหรือพวงหางขาดเลย ยอมสละชีวิตเพื่อรักษาขนหาง ผู้รักษาศิล พึงเห็นว่าศิลสำคัญกว่าชีวิตฉันนั้นเหมือนกัน คือยอมให้เสียชีวิตแต่ไม่ยอมเสียศิล ซึ่งมีคำกล่าวไว้ว่า พึงสละทรัพย์สมบัติเพื่อรักษาอวัยวะ พึงสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต พึงสละทั้งทรัพย์สมบัติ อวัยวะ และชีวิต เพื่อรักษาธรรม เมื่อบุคคลปฏิบัติได้ดังนี้แล้วศิลนั้นก็จะเป็นศิลบารมี

^{๕๗} อก.สตตก.(ไทย) ๒๓/๗๒/๑๕๘-๑๖๕.